

פרשת מטות

הקדמה לפרשת מטות

ספר במדבר - המכונה "ספר הדרך", בשל עיסוקו במאורעות הליכת ישראל במדבר - מתאפיין בהיותו רצוף בסיבוכים, בניסיונות ובתלאות. תהפוכות אלו, שאירעו במהלך הדרך, העצימו ושכללו את קומתו הרוחנית של העם, כדברי הרצ"ה בשיחותיו (דברים עמ' 32): "ניסינו, נתנסינו והתייסרנו, ומתוך כך השתכללנו והתרוממנו. דרך כל המצבים המלחמתיים שעברנו, הושלמנו". בפרשה זו אנו קרבים לסיומו של ספר במדבר ולתום תקופת ישראל במדבר, עם כל הכרוך בכך.

לעובדה זו מספר השלכות הבאות לידי ביטוי בפרשתנו.

פרשת נדרים - לאחר בנין הכלל והשלמתו, מופיעה הדרכת התורה לפרטים

בתקופת המדבר שרתה שכינה במחנה ישראל. עם ישראל אכל לחם שמים, למד תורה מפי משה רבנו ובמשך הזמן הלך והשלים את קומתו הרוחנית. מתוך הבנין הכללי אנו מגיעים להדרכת הפרטית. וכדברי הרצ"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 410):

"ברוך ה', עברנו את המדבר הנורא והאיום כשריבונו של עולם הולך אתנו, סיימנו את פרשת המשברים הפנימיים והתרגילים המלחמתיים, גמרנו את השכלול הנהדר והנשגב הזה, ואנחנו בסוף דרכנו במדבר קרובים לארצנו. אחרי השכלול השלם והנשגב והמלא הזה של דבר ה' המופיע אלינו, אנו נפגשים בהבלטת האישיות הפרטית בפרשת נדרים".

דיני נדרים הם דינים פרטיים. אדם פרטי שמרגיש הרגשה כלשהי יכול לתת לה ביטוי על ידי נדר, ובכך להוסיף על עצמו מצוה וחיוב מן התורה, לקיים את נדרו.

השפת אמת (פרשת מטות שנת תרס"א) מבאר, שבתקופת המדבר קידשו ישראל את כוח הדיבור: "כל מ' שנה שעסק עמהם משה רבנו ע"ה בתורה, קבע בהם כח הקול ולשון הקודש". מתוך התעלות זו ראויים היו ישראל לדיני נדרים המגדירים את גבולות השימוש בכוח הדיבור, כדברי **השפת אמת** בהמשך: "כתיב: 'לא יחל דברו' – לא יעשה דבריו חולין. מכלל [מכאן] שבה הדיבור קודש, והוא כח הפה שזכו בני ישראל בכח התורה...". וכשהגיעו לידי כך: "ציוה להם על שמירת הדיבור... ונתן להם משה רבנו ע"ה פרשה זו [של דיני נדרים] בסוף מ' שנה שנאז] זכו לכוח הפה בשלימות".

מוסר היחיד מקבל את ערכו ממוסר הכללי, ובהתאם לזה הדיבור הפרטי יונק את כוחו מקדושת הדיבור של כלל ישראל, כפי שכותב הרצ"ה בהמשך דבריו: "לא יחל דברו... לא יהיה הדיבור שלך מחולל... כח קדושת הכלל פועל אצל היחיד לעשות את דברו לקודש".

בשנת הארבעים הגיעו ישראל למדרגה עליונה של מוסריות, ומדרגה גבוהה זו השפיעה על כל פרט ופרט מישראל ורוממה את כח הדיבור שלו.

החיבור הפרטי של כל אחד ואחד מישראל אל הכלל הוא על ידי ראשי המטות המחברים את ישראל אל דור האבות, לכן פרשת נדרים ניתנה לראשי המטות, "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמָּטוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל", וכדברי השפת אמת (פרשת מטות שנת תרל"א):

"האבות הם שורש והתחלה והשבטים ההתפשטות, וראשי המטות הם שמחברין כלל ישראל בשורש הי"ב שבטים שדבקין בהתחלה".

על ידי ראשי המטות' אנו מתחברים למעלת כלל ישראל, ששורשה באבות הקדושים.

מלחמת מדין - ההתנקות מתסבוכת המגע עם העמים

בשנות המדבר עם ישראל נפגש והתמודד עם עמים שונים, תרבותם וטומאתם. התמודדות זו בנתה את חוסנו הרוחני של העם לקראת הכניסה לארץ, כפי שהדגיש הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 395): "מעשה בלעם גרם תסבוכת של פגישה עם טומאת הגויים, ומזה נמשכה מלחמת מדין. צריך להבין שכל הפגישות הללו [עם עמלק, סיחון, עוג ושאר העמים], ובמיוחד ההתנגשות הרוחנית העמוקה והחריפה ביותר עם בלק ובלעם – כולן שייכות לסדר ההכנה לכניסה לארץ. מתוך כל אלה אנו הולכים ונגמלים מן המדבר". החיבור של עם ישראל עם בנות מדין בשיטים גרם לעם לערוך חשבון נפש פנימי ולרכוש כלים להתמודדות רוחנית עם בעל פעור. הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 423) מבאר שהמלחמה במדינים נועדה לטהר את ישראל בטרם ייכנסו לארץ: "יש צורך אלקי להינקות מכך לפני עזיבת המדבר. שחרור חברתי ציבורי זה, לפני העליה מהמדבר לארץ, נעשה באופן מלחמתי על ידי יוצאי צבא בישראל. אם כן, למלחמה זאת יש ערך דתי-מוסרי של היטהרות". מלחמת ישראל במדין אינה על שטח אדמה או בשל סכסוך ממוני, זוהי מלחמה רוחנית שלא הושלמה עד כה, הצריכה להתברר בטרם הכניסה לארץ, משום שלפני הכניסה לארץ על עם ישראל להיטהר מטומאת הגויים שהתערבה בו.

ערך נוסף קיים למלחמת מדין בכך שהיא מכינה את עם ישראל להתנגשויות המלחמתיות עם גוי הארץ, כדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 394):

"הכניסה לארץ איננה כל כך פשוטה, מפני שיש שם אנשים, יש שם גויים... יש הכרה להתכונן להתנגשויות מלחמתיות... מלחמת מדין היא פרודור לטרקלין והכנה ל'הורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם... והורשתם את הארץ'".

נחלת בני גד ובני ראובן - בירור היחס הנכון לארץ הקודש

בפרשיות הראשונות של חומש במדבר למדנו על אירועים שונים שאירעו לעם ישראל בתקופת המדבר ובהם משברים והתמודדויות. אירועים אלה היוו בירורים אמוניים יסודיים עבור עם ישראל בדרכו לארץ ישראל. פרשיית בני גד ובני ראובן מהווה הכנה נוספת לעם ישראל לקראת כניסתו לארץ, כדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 395):

"כהמשך להכנות הכליליות לכניסה לארץ, מופיעה בקשת בני גד ובני ראובן לנחול את עבר הירדן שמתאים להם ביותר: 'ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאוד... והנה המקום מקום מקנה' (במדבר לב, א). משיב משה: 'אם תחלצו לפני ה' למלחמה... ונכבשה הארץ לפני ה'... והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני ה'". בקשת משה והסכמתם מדגישות ביותר שכל ארץ ישראל היא ענין אחד וחטיבה אחת לכל שלושת חלקיה".

כלומר בראש ובראשונה פרשיה זו מלמדת אותנו שעבר הירדן המזרחי הוא חלק ממשי מארץ ישראל. לכן משה מתרצה להושיב שם את בני גד וראובן, בתנאי שיצאו חלוצים לפני המחנה, ואף מוסיף את חצי שבט המנשה. אם לשטח זה לא היתה שום שייכות לארץ ישראל, לא היה מועיל התנאי שיצאו חלוצים לפני המחנה.

על כך יש להוסיף את דברי החתם סופר (על פסוק ב), ש"בסוף פרשת דברים, תלה הכל במשה רבנו, כאילו הוא עשה כן ולא הם", ללמדנו שההתנחלות בעבר הירדן המזרחי איננה בדיעבד.

יחד עם זאת, חשוב לציין שקיים הבדל בדרגת הקדושה בין עבר הירדן המערבי לעבר הירדן המזרחי, וזו הסיבה שמשה עיכב את בני גד וראובן לנחול בעבר הירדן המזרחי לפני השתתפותם בכיבוש החלק המערבי, כדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 425):

"עבר הירדן שייך לארץ ישראל אבל אינו מגיע למדרגה המיוחדת של הארץ הנבחרת. על כן מידת שלמות הקליטה והשייכות של עבר הירדן לארץ ישראל נקבעת על פי ההתבססות והקניין שלנו בחלק הפנימי של ארץ ישראל".

כלומר המגמה הראשונה היתה שכולם יכנסו תחילה לעבר הירדן המערבי, ומתוך העיקר המקודש יתפשטו וינחלו גם את הצד המזרחי. בפועל, בעקבות סירוב סיחון לבקשה לעבור דרכו ללא מלחמה, נכבש העבר המזרחי לפני המערבי, ועם כל זה קדושת עבר הירדן המזרחי נקבעה והתבססה רק לאחר כיבוש העבר המערבי. לכן נצטוו לכבוש את החלק הפנימי של הארץ הנבחרת, את ארץ יהודה שבה מקום המקדש, ורק לאחר מכן להתעסק בחלוקת עבר הירדן המזרחי לנחלה.

פרק ל

בפרקנו נושא עיקרי אחד:

דיני נדרים

הקדמה לפרשיית נדרים

נדר הוא התחייבות שאדם נוטל על עצמו. הנדרים שהוזכרו בתורה עד כה, היו נדרי הקדש וקרבתו, לצורך המקדש או לשם הקטרה על גבי המזבח. כאן מחדשת התורה, שאדם יכול לאסור על עצמו שלא יאכל או שלא יהנה מדבר מאכל או מחפץ מסוים, על ידי כך שהוא אומר 'דבר זה יאסר עלי כקרבן' או 'כהקדש'. או אם ירצה יכול לעשות כן על ידי שבועה באמרו: 'הנני נשבע בה' שלא אוכל מאכל זה, או לא אשתמש בחפץ פלוני.

תרי"ג מצוות ניתנו לישראל, עליהן אין להוסיף ומחן אין לגרוע. מצוות אלו מחייבות את כל ישראל באופן שווה, ואינן ניתנות לבחירה. אף על פי כן נתנה התורה לאדם אפשרות להוסיף על עצמו איסורים בלשון נדר ושבועה, "לְאִסֹּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ" ולחייב את עצמו או לאסור על עצמו דברים המותרים, באופן שאם יעבור על דבריו יעבור בכך על דבר ה' - "לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה". יחד עם זאת, בשונה משאר המצוות, קיימת אפשרות לבטל את חלות הנדר והשבועה, כפי שנראה בהמשך.

שלמות קומת האדם - שכל ורגש

האדם מורכב משכל ורגש. כך ברא ה' את האדם ואין להדחיק אחד מכוחות אלה ולבטלו, אלא לתת לכל אחד מהם את מקומו הראוי ולפתחו באופן הנכון. פיתוח השכל והרגש באופן הנכון נעשה על ידי לימוד תורה וקיום מצוות, כדברי מרן הרב קוק בספרו **עין איה** (שבת ח"א פרק שני אות ריד):

"אשרי האדם שהשכל והרגש שניהם הם בו בשלימות ובהתאמה להיטיב. כלל המעשים הטובים, שבהם נכלל גם כן לימוד התורה וכל מכשיריה, הם מפתחים את השכל עם הרגש... על כן ראשית חטאת החינוך היא אם לא ישכיל האדם את גודל הערך של הרגש הטוב, עד שיחפש בכל דבר למצא רק את הצד המושכל לבדו על פי השכל הקר, באינן גחלת של חום איש קודש בתוך הלב להרגיש את החיים ואת הנועם שיש באור ה'..."

פעמים שהרגש פועל בעוצמה רבה, כמו בשעה שאדם מצוי בצרה, והוא חש צורך לנדור נדר לה'. במקרים אלה אכן ראוי לנדור, כפי שמצינו ביעקב שנדר בעת צרה, וביקש ללמד לדורות שכך יש לנהוג, כמובא ב**בראשית רבה** (ע, א): "וידר יעקב נדר לאמר - מהו 'לאמר'? לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרתן".

ובהמשך (שם אות רטו) כתב מרן הרב קוק :

"פיתוח כח הרגש הקדוש שיסודו הכללי הוא יראת ה' והכרת כבודו הנמצא בעמקי נפש האדם... לעוררו יפה ולהרחיבו על ידי עזרת מאורעות החיים... וזה הוא מקור הנדר, שיסודו בעת צרה והתעלות רגשי הנפש לחסות באלקי עוזה".

תפקיד הנדר - התעוררות רגשי קרבת ה'

הרגש מטבעו אינו יציב. תפקידו של הנדר הוא להביא לידי ביטוי את רגשי קרבת ה' שהתעוררו באדם בזמן שנדר. וכך כותב מרן הרב קוק בפנקסי הראי"ה (א, קע): "זמני ההתרוממות של הנפש אינם תמידיים... על כן ראוי שבעת היותם, ישאירו אהריהם רושם לזמן הבא אחר כך... להמשיך כח הקיום המעשי באורח הקבוע של החיים".

זהירות מזלזול בהתעוררות רגשי הקודש

בהמשך הדברים, בספר עין איה שם, מבאר מרן הרב קוק שבקרוב בני האדם קיימת נטיה לזלזל בהחלטות שהתקבלו מתוך התלהבות רגשית. לכן "הוא מוזהר שילא יחל דברו". על האדם לידע את הערך הטוב שיש לרגשי קודש כשהם מתנהלים יפה, וחלילה לזלזל בהם "... מצוות הנדרים מבססת את הרגש הטוב. אולם, במקרה שהרגש אינו ראוי יבוא החכם ויתירנו.

תנודות הרגש עלולות להביא את האדם להיכשל ולעבור על נדרו, לכן הציווי על הנדרים נאמר דווקא לראשי המטות, וכדברי החזקוני: "אל ראשי המטות – כדי להכריח את העם".

תוספת הסבר אנו מוצאים בדברי הנצי"ב בפירושו העמק דבר: "משום שדרך לידור בעת צרה, ואחר כך תהות [חרטה] מצויה, ומיקל לעצמו... משום הכי [לכן] הוזהר לראשי המטות שישגיחו כל כך על זה, ולכפות בכוחם להקים נדרם. ומשום הכי [לכן] כתיב 'אשר ציוה ה' לשון זריזות, שהענין נוח להיכשל ונדרש לזריזות שיקויים". כלומר, כדי שלא יזלזלו בנדרים שהתקבלו מתוך רגש של רוממות, כתבה התורה גם לאו "לא יחל דברו" וגם הפנתה את הציווי לראשי המטות שבכוחם לזרז את העם ולאכוף את קיום הנדרים.

דיני נדרים

נאמר בפסוק ב: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'"

פרשנים רבים עוסקים בשאלה: מדוע פרשתנו איננה פותחת במילים: "וידבר ה' אל משה לאמר", כפי שפותחות פרשיות רבות?

על שאלה זו משיב רש"י:

"חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן? תלמוד לומר (שמות לד, לא-לב): 'וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואהרי כן נגשו כל בני ישראל...'"

כלומר, התורה מגלה לנו שהיו שלבים שונים במסירת התורה: בתחילה לימד משה את אהרן, לאחר מכן לימד את בני אהרן, אחריהם לימד את הזקנים והנשיאים ולבסוף לימד את כל העם.

אך עדיין יש מקום לשאלת רש"י: "ומה ראה לאומרה כאן?", מדוע דווקא כאן הדגישה התורה בפנינו את עובדה זו הנכונה ביחס לשאר חלקי התורה שגם בהם חלק משה כבוד לנשיאים ללמדם בראשונה?

משיב רש"י: "לימד שהפרת נדרים ביחיד מומחה, ואם אין יחיד מומחה מפר בשלישה הדיוטות". כלומר, התורה הדגישה במיוחד בפרשה זו שמשה אמרה לראשי המטות, כדי ללמדנו שלעניין נדרים ישנו חילוק בין חכם הבקי בהלכות נדרים לשאר העם. בעוד שלזקנים ולנשיאים הבקיאים בהלכות נדרים יש תוקף של יחיד מומחה והם יכולים להתיר את הנדר לבדם, שאר העם יכולים להתיר נדר רק בשלושה הדיוטות, שלושה אנשים אף שאינם בקיאים בהלכות נדרים.

"זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'"

רש"י מסב את תשומת ליבנו לכך שרק אצל משה התבטאה התורה בלשון "זה הדבר": "הנביאים נתנבאו בי'כה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון 'זה הדבר'".

הבדל זה בין סגנונות הנבואה נובע מהבדל בין מדרגת נבואת משה למדרגת שאר הנביאים. נבואת משה היתה ודאית עד כדי כך שיכול היה להורות באצבעו ולומר: זֶה הנאמר לי". אולם, שאר הנביאים ראו מראות נבואיים בדרך משל ותיארו את דבר ה' מבלי יכולת להורות באצבע.

בברייתא **במסכת יבמות** (מט ע"ב) שנינו:

"כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבנו נסתכל באספקלריא המאירה".

כלומר, שאר הנביאים ראו את מראה הנבואה בראייה שאינה מדויקת וברורה, כמו מראה הנראה דרך זכוכית שאינה נקיה לגמרי, לפי שראו את נבואתם דרך משלים וציורים. אולם משה ראה את נבואתו בבהירות גמורה, כמו שרואים דרך זכוכית שקופה ונקיה לגמרי. למעלה (במדבר יב, א-יב) עמדנו בהרחבה על ההבדלים בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים.

חובת קיום הנדרים (פסוק ג)

נאמר בפסוק ג: "אִישׁ כִּי יִדַּר נֶדֶר לַה' אוּ הִשָּׁבַע שְׁבַעַה לְאָסֹר אָסֹר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ
כָּכָל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה"

חז"ל (נידה מה ע"ב-מו ע"א) לומדים מהמילה "אִישׁ", שככל שאדם בוגר יותר כך קיימת ציפיה ש"לא יחל דברו", כלומר שימלא את מוצא פיו ולא יתחייב בהתחייבויות שאין בכוונתו או ביכולתו לעמוד בהן.

הכלי יקר לומד מהמילים "נֶדֶר לַה'" שהפסוק עוסק בנדרים הנוגעים לעבודת ה', ולא בנדרים שהנודר נודר כשאינו מיושב בדעתו או מתוך כעס וכדו': "הנודר בכעסו לאסור על עצמו איזה דבר, נדר זה אינו לה', ודווקא 'איש כי ידור' – כשהוא איש מיושב בדעתו... הוא הנודר לה', אבל הנודר בכעסו... אינו איש ונמשל כבהמה". התורה מדברת על נדרים שבאו מתוך רגשות קודש והתעלות, ולא על נדרים שבאו מתוך כעס וקלקול.

פירוש המילים "לא יחל דברו" הוא, שלא יחלל הנודר את דיבורו אלא ישמור על מוצא פיו כדבר קדוש, וכדברי רש"י: "לא יעשה דבריו חולין".

יחילו', משמעו התנהגות בדבר קדוש כאילו הוא דבר חולין. ביטוי זה מלמדנו על מעלת הדיבור וקדושתו.

מבט לתלמיד

ננצל הזדמנות זו לדבר על התלמידים על מעלת הדיבור. נוכל לשאול שאלות כמו: מהן ההשלכות של המילים שאנו מוציאים מהפה? במה יכול לזכות אדם ששומר על המילים שהוא אומר? מהם הנזקים שיכולים להיגרם משימוש לא נכון בכוח הדיבור?

האדם מתייחד מבעלי החיים בכוח הדיבור שבו, כדברי רש"י (בראשית ב, ז): "אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתווסף בו דעה ודיבור". לכן, עליו לרומם את כוח הדיבור, כדברי השפת אמת (פרשת מטות, שנת תרס"א): "זוהו תכלית האדם... לתקן כוח הפה".

על האדם להשתמש בפיו כדי להרבות טוב בעולם, ולהישמר מדיבור רע, כמו הלבנת פנים, לשון הרע או דבר שקר. בנוסף לכך, מחויב האדם להיות אחראי ולקיים את היוצא מפיו.

השל"ה הקדוש (תורה שבכתב, פרשת מטות, דרך חיים תוכחת מוסר, ד) מבאר, שהכפילות במצוה זו, "לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה", לא תעשה ואחריו עשה, מלמדת שעל האדם להיות נאמן לדיבורו ולשמור על מוצא פיו, גם אם לא השתמש בלשון נדר, וכפי שאמר משה רבנו לבני גד וראובן (במדבר לב, כד): "והיצא מפיכם תעשו".

מהמילים "כי נדר נדר לה' או השבע שבעה" אנו למדים שקיים הבדל בין 'נדר' ל'שבועה'. בנדר האדם אוסר חפץ על עצמו, ובשבועה אדם אוסר על עצמו את המעשה. לדוגמה: אדם הנודר שלא לאכול את לחמו, איסור הנדר חל על **הלחם** ולא על האדם, ולנודר אסור לאכול מן הלחם כי הלחם הוא האסור באכילה. לעומת זאת, בשבועה שלא לאכול לחם, איסור השבועה חל על **האדם**, ולא על הלחם, ולנשבע אסור לאכול מן הלחם כי הוא אסור באכילה מלחם זה.

מבט למורה

אף על פי שההבדל בין נדר לשבועה נראה כתאורטי בלבד, שהרי בשני המקרים התוצאה היא אותה התוצאה (בדוגמתנו - שאסור לאכול מן הלחם), ישנה נפקא מינה משמעותית בין נדר לשבועה, במקרה בו ראובן אמר "הא אסור עלי לחם זה, כאיסור שחל על לחמו של שמעון". אם שמעון אסר את הלחם על עצמו בלשון נדר, הרי שהאיסור חל על הלחם, ולכן נדרו של ראובן חל. אך אם שמעון נשבע שלא לאכול את הלחם, הרי שאין האיסור חל על הלחם, אלא על שמעון, וממילא שבועתו של ראובן לא חלה, שהרי בלחמו של שמעון לא חל שום איסור.

הגמרא **במסכת חגיגה** (י ע"א) דורשת את המילים "לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה" ואומרת: "לא יחל דברו" – הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלין לו", כלומר כוונת הכתוב היא שחכם הבקיא בהלכות נדרים יכול להתיר את הנדר.

בתורה לא נאמרה במפורש האפשרות של התרת הנדר על ידי חכם, כמצוין **ברמב"ן** (פסוק ב):

"היתר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני, תלאו הכתוב בחוט השערה. כמו שאמרו (חגיגה י ע"א): 'היתר נדרים פורחים באוויר, ואין להם על מה שיסמוכו', אלא שרמזו לו הכתוב: 'לא יחל דברו'..."

מדוע דין התרת הנדר על ידי החכם מופיע רק בדרך רמז? מסביר **אור החיים הקדוש** (פסוק ב): "למה עשה ה' ממצווה זו... פורחת באוויר? אכן, הטעם הוא כי לא רצה ה' שיהיה כתוב לעין כל אדם שהנדר והשבועה ישנה בהיתר, שבזה יולזו בנדרים ובשבועות. ולזה נתחכם ה' והעלים הדבר ומסר ההיתר לגדולי ישראל... אבל בפני ההמוני יהיו נעולי דלת לקיים כל נדר וכל שבועה".

כלומר, אור החיים מלמדנו שהתורה לא כתבה במפורש דברים שעלולה לצאת מהם תקלה. דברים אלה נמסרו בעל פה לחכמי ישראל. הידיעה שישנה אפשרות להתיר את הנדר עלולה להביא לזלזול בנדריים, לכן לא נכתבה במפורש בתורה, אלא רק בדרך רמז.

כיצד יתיר החכם את הנדר? יבוא הנודר אל החכם (יחיד מומחה) או לפני שלושה הדיוטות (שהם כעין בית דין) במקרה שאין שם חכם, ויאמר לפניהם שהוא מתחרט על נדרו. אם החכם מוצא סיבה להניח שהנדר לא היה נודר אילו היה יודע בזמן נדרו שיקשה עליו לעמוד בדיבורו, הרי ש"מצא פתח", כלומר התברר שהנדר היה בטעות, ויכול החכם להתיר את הנדר על ידי שיאמר לשונות של התרה: "שרוי לך", "מחול לך" או "מותר לך".

נדרי נערה (פסוקים ד-ו)

נאמר בפסוקים ד-ה: **"וְאִשָּׁה כִּי תִדְרֶה לַיהוָה וְאָסְרָה אֶסֶר בְּבֵית אָבִיהָ בְּנִעֲרִיהָ. וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת נְדָרָהּ וְאָסְרָה אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ וְהַחְרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל נְדָרֶיהָ וְכָל אֶסֶר אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ יָקוּם"**

אב יכול להפר את נדרי בתו כשהיא נערה (מגיל שתיים עשרה עד גיל שתיים עשרה וחצי בלבד), שכן נערה "על דעת אביה היא נודרת". כלומר נערה זו תשמח לקבל הדרכה מאביה, שהוא בעל ניסיון חיים רב ממנה ואוהב אותה, שיאיר את עיניה כאשר הנדר שנדרה איננו מתאים למציאות חייה או לאופייה וכדו'. לכן, היא כביכול נודרת על תנאי שהנדר יהיה רצוי ומקובל אף בעיני אביה (על פי קרן אורה נזיר כט ע"א).

'הפרה' שונה מ'התרה' ואינה תלויה בשום פתח, חרטה או טעות. נוסף על כך, הפרת נדריים מבטלת את הנדר רק מאותו רגע ואילך, לעומת התרה שמבטלת אותם למפרע. הפרת הנדר נעשית על ידי שיאמר האב ביטוי המבטל את הנדר או על ידי שיורה לה לעבור על נדרה (שולחן ערוך יורה דעה רלד, לו-מ).

לכתחילה נכון שהבת תתייעץ עם אביה בטרם תידור, כפי שמדייק הספורנו מהמילים: **"וְהָיָה יְסַלַח לָהּ כִּי הִנִּיא אֶבְיָהָ אֶתָּה"**. לא מובן על מה ה' יסלח לה, וכן מדוע חוזר הפסוק ואומר: **"כִּי הִנִּיא אֶבְיָהָ אֶתָּה"**, הרי פרט זה כבר צוין כבר בתחילת הפסוק?

הספורנו מבאר ש"ה' יסלח לה" על כך שנדרה דבר שאין בידה לקיימו, כי כשנדרה חשבה שתוכל לקיים, ולבסוף מי שמנע ממנה לקיים, זה אביה שסבר שלא תוכל לעמוד בכך והפר את נדרה: **"כִּי הִנִּיא אֶבְיָהָ אֶתָּה"**. והיא לא ידעה את דעת אביה כשנדרה והיה נדרה על דעת לקיים".

נאמר בפסוק ו: **"וְאִם הִנִּיא אֶבְיָהָ אֶתָּה בְּיוֹם שָׁמְעוּ כָּל נְדָרֶיהָ וְאָסְרָה אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וְהָיָה יְסַלַח לָהּ כִּי הִנִּיא אֶבְיָהָ אֶתָּה"**

האב מפר את נדרי בתו עד הגיעה לגיל בגרות, כלומר עד שתהא בת שתים עשרה וחצי, ומשבגרה או נשאה (אפילו כשהיא קטנה) אינו רשאי להפר את נדריה, מפני שבוגרת עומדת ברשות עצמה ונשואה עומדת ברשות בעלה (ראה נדרים סז ע"א).

מהמילים "ביום שמעו" לומדים חז"ל שהאב יכול להפר את נדרי בתו, לאו דווקא ביום שבו נדרה, אלא באותו יום שנודע לו על כך, וכדברי הרמב"ם (הלכות נדרים יב, טז):

"נדרה ושהתה כמה ימים ואחר כך שמע האב... הרי זה מפר ביום שמעו, וכאילו נדרה בעת ששמע, שנאמר: 'ביום שמעו', לא ביום נדרה בלבד."

נדרי ארוסה (פסוקים ז-ט)

נאמר בפסוקים ז-ט: "וְאִם הָיוּ תְהִיָּה לְאִישׁ וַנְּדַרְיָהּ עָלֶיהָ אוּ מִבְּטָא שְׁפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ. וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהַחֲרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וְאָסְרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ יִקְמוּ. וְאִם בְּיוֹם שָׁמַע אִישָׁהּ יִנְיָא אוֹתָהּ וְהִפְרָ אֶת נְדָרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְּטָא שְׁפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ וְהָ יִסְלַח לָהּ"

לאחר פסוקים ד'-ו', העוסקים בהפרת נדר של נערה על ידי אביה, פסוקים ז'-ט' עוסקים בנדרי ארוסה (כלומר אישה שהתקדשה לאיש, אך לא נכנסה לביתו). ה'ארוסה' נמצאת בדרגת ביניים, היא כבר החלה לצאת מרשות אביה במידת מה, ולכן אין לה דין של 'נערה', אולם גם איננה נידונת כינשוואה', כי עדיין לא נכנסה לגמרי לבית בעלה. לכן, כדי להפר את נדריה יש צורך ששני האנשים שרשות כל אחד מהם חלה עליה במקצת - האב והארוס - יפרו את נדרה. נמצא שאם אחד מהם יסכים לקיום הנדר, לא יוכל השני להפר את הנדר לבדו (אולם האישה לא תלקה אם תעבור על נדר זה).

יש להדגיש, שלמרות שבפסוקים ח-ט מוזכר רק הארוס, כוונת התורה להוסיפו לאב שהוזכר לעיל, ולא להחליפו (ראה רש"י לפסוק ט).

נדר אלמנה וגרושה (פסוק י)

נאמר בפסוק י: "וַיִּנְדַּר אֶלְמָנָה וְגְרוּשָׁה כָּל אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ"

כלומר, אחריות הנדרים של אישה שאינה תחת רשות אחרים מוטלת עליה בלבד ואין איש היכול להפר את נדריה, גם אם תינשא שוב לאחר מכן (נדריים סז ע"א). במידה ותתחרט על נדרה עליה להתירו על ידי חכם, כדין האיש.

נדרי אישה נשואה (פסוקים יא-טז)

נאמר בפסוקים יא-יג: "וְאִם בֵּית אִשָּׁה נִדְרָה אוֹ אֶסְרָה אֶסֶר עַל נַפְשָׁהּ בְּשִׁבְעָה. וְשָׁמַע אִשָּׁה וְהַחֲרִישׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֶתָּה וְקָמוּ כָּל נִדְרֶיהָ וְכָל אֶסֶר אֲשֶׁר אֶסְרָה עַל נַפְשָׁהּ יָקוּם. וְאִם הִפְרָ יִפְרֹ אֶתֶם אִשָּׁה בְּיוֹם שָׁמְעוּ כָּל מוֹצֵא שְׁפָתֶיהָ לְנִדְרֶיהָ וְלֹאֶסֶר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִשָּׁה הַפָּרִים וְהִ' יִסְלַח לָהּ"

כלומר אישה נשואה הנודרת נדר, בעלה זכאי להפר או לקיים את נדרת. זאת משום שכל אישה נודרת על דעת בעלה, כלומר אישה נשואה אינה מעוניינת לקבל על עצמה נדר בניגוד לרצון בעלה, משום שאינה רוצה להתגנות בעיניו (ראה רשב"א יבמות צ"ב ד"ה כד).

אולם, הבעל אינו יכול להפר את כל נדרי אשתו, אלא את אלה שהם בבחינת "כָּל נִדְרָה וְכָל שְׁבַעַת אֶסֶר לְעֵנַת נַפְשָׁהּ". כלומר הבעל יכול להפר את נדרי אשתו הנוגעים לעינוי נפש, נדרים הגורמים צער לאישה, כגון שאסרה על עצמה מאכל מסוים או שאסרה על עצמה להתקשט או לבקר את משפחתה (שולחן ערוך יורה דעה רלד, נט-סב). להלן יבואר סוג נוסף של נדרים, שגם אותו יכול הבעל להפר.

נאמר בפסוק טו: "וְאִם הַחֲרִישׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִשָּׁה מִיוֹם אֵל יוֹם וְהִקִּים אֶת כָּל נִדְרֶיהָ אוֹ אֶת כָּל אֶסְרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הִקִּים אֶתֶם כִּי הַחֲרִישׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוּ"

כדין אב ובתו כך דין בעל ואשתו. הפרת הנדר על ידי הבעל יכולה להיעשות דווקא "בְּיוֹם שָׁמְעוּ" גם אם שמע על הנדר רק כעבור מספר ימים לאחר שנדרה. על הפרה זו להיעשות באותו היום עד הערב.

אך אם הבעל לא הפר את הנדר ביום 'שמעו' אלא במועד מאוחר יותר והאישה סברה בטעות שהפרה זאת חלה ולכן אינה מחויבת לנדר - "וְנָשָׂא אֶת עוֹנָהּ". וכתב רש"י: "ונשאה את עונה - הוא נכנס תחתיה. למדנו מכאן שהגורם תקלה לחברו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין". כלומר, אין אדם הגורם לחברו לחטוא, לא יוכל לחשוב שלא יחול עליו שום עונש, אלא הוא נענש במקום חברו. ומוסיף הספרי (מטות קנו), שעיקרון זה נכון גם כאשר זיכה את חברו בדבר מצוה: "ומה אם מידת פורענות מועטת הגורם תקלה לחברו הרי הוא מוכנס תחתיו - קל וחומר למידת הטובה שהיא מרובה".

נאמר בפסוק יז: "אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ בְּנִעְרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ"

התורה חותמת את הפרשה בסוג נוסף של נדרים שהבעל מפר לאשתו. חז"ל (נדרים סח ע"א) לומדים מפסוק זה שהבעל יכול להפר גם נדרים שהם "נדרים שבינו לבניה", נדרים הגורמים להתרחק מאשתו, כגון: נדרה שלא תתאפר או שלא תתקשט או שלא תעשה את מלאכות הבית הבסיסיות. נדרים אלה יכול הבעל להפר כל זמן נישואיהם, אך אם האישה תתאלמן או תתגרש ממנו הנדר יחזור ויחול עליה (**שולחן ערוך** יורה דעה רלד, נה).

מבט לתלמיד

בתום לימוד פרשיית דיני נדרים, חשוב להדגיש לפני התלמידים שכדאי להימנע במידת האפשר מלנדור.

הכתב והקבלה (פסוק ג) כותב: "נדר הוא דבר הנמאס בעיני ה', כמו שכתוב (נדרים כבע"א; עז ע"ב): כל הנודר, אף על פי שמקיימו, נקרא רשע ונקרא חוטא וכאילו בונה במה בשעת איסור הבמות". וישנם עוד מקורות רבים לכך.

להלכה כתב **השולחן ערוך** (יורה דעה רג, א-ד):

"אל תהי רגיל בנדרים. כל הנודר, אף על פי שמקיימו, נקרא רשע ונקרא חוטא... צריך לזוהר שלא ידור שום דבר, ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו – יתן מיד; ואם לאו – לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עימהם – יאמר: בלא נדר".

למרות זאת, ממשיך **השולחן ערוך** (שם ה-ו) ואומר שישנם מצבים מסוימים שבהם מותר לנדור ואף יש מצוה בכך:

"בעת צרה מותר לנדור..."

אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזו מצוה ממצוות לא תעשה, או יתרושל מקיום מצוות עשה, מצווה לישבע ולנדור כדי לזרז עצמו.

מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולתקן מעשיו, הרי זה זריו ומשובח. כיצד? מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר שנה או שנתיים; או שהיה שונה ביין ואסר היין על עצמו זמן מרובה; או אסר השכרות לעולם; וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו המתנות או הניית אנשי מדינה זו; וכן מי שהיה מתגאה ביופיו ונדר בנזיר וכיוצא בנדרים, כולם דרך עבודה לשם הם. ובנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים: 'נדרים סייג לפרישות'.

ואף על פי שהם עבודה, לא ירבה אדם בנדרים איסור ולא ירגיל עצמו בהם, אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר".

על הנודר לזכור את הנאמר **בחומש דברים** (כג, כב-כד): "כִּי תִדְרֹךְ נֶדֶר לְה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאַחַר לְשִׁלְמוֹ כִּי דָרַשׁ יִדְרֹשְׁנֹהוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעַמְּךָ וְהָיָה בְךָ חֲטָא. וְכִי תִתְחַדֵּל לְנִדְרֹךְ לֹא יִהְיֶה בְךָ חֲטָא. מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ תִשְׁמֹר וְעֲשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נִדְרַתָּ לְה' אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ". היינו שהתורה מזהירה לקיים את נדרו בזמן שקבע לו. אם לא יקיים נדרו בזמן, עליו אמר שלמה המלך (קהלת ה, ג-ה): "כַּאֲשֶׁר תִּדְרֹךְ לְאֱלֹהִים אַל תֵּאַחַר לְשִׁלְמוֹ... טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדְרֹךְ מִשֶּׁתִּדְרֹךְ וְלֹא תִשְׁלַם. אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לְחַטִּיא אֶת בְּשׂוּרְךָ... לְמָה יִקְצַף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחִבַּל אֶת מַעֲשֵׂה יְדֶיךָ". התורה מייעצת לאדם שלא לנדור כלל, כדי שלא יבוא, חלילה, למצב בו יכשל ולא יבצע את הנדר (עיין רמב"ן שם).

לסיכום: כעקרון ראוי להימנע מנדרים. אך בעת צרה או בשביל לחזק לעשות מצוה - מותר לנדור, ולאחר שנדר יש להקפיד מאוד לקיים את הנדר.

רעיונות מרכזיים בפרק ל

דיני נדרים:

- מעלת נבואת משה שהתנבא בבהירות, לעומת שאר הנביאים שהתנבאו רק על ידי דימויים ומשלים.
- עניינו של הנדר הוא לתת תוקף לרגשות ההתעלות המפעמים באדם.
- דיני נדרים מלמדים על קדושת הדיבור ומעלתו ומחנכים את האדם להיזהר בלשונו.
- התורה רומזת שישנה אפשרות להתיר נדרים על ידי חכם ואינה כותבת זאת במפורש, כדי שלא יבואו לזלזל בנדרים.
- בדרך כלל ראוי להימנע מנדרים, אולם נדרי מצוה או נדרים בעת צרה הם ראויים.

פרק לא

בפרקנו נושא עיקרי אחד:

מלחמת מדין

מלחמת מדין

מלחמה עם ישראל היא מלחמה עם ה'

נאמר בפסוקים ב-ג: "נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים אַחַר תְּאֵסֶף אֶל עַמִּידָךְ. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלִצוּ מֵאֵתְכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִיו עַל מְדִינָ לְתַת נִקְמַת ה' בְּמְדִינָ"

בעקבות המגפה שבאה על ישראל בשל כישלונם בבנות מדין, בעצתו הרעה של בלעם הרשע, נצטווה משה לפני מותו לנקום את נקמת המדינים ולדאוג בכך לכבודם של ישראל.

לכאורה, ישנו חוסר התאמה בין הכתוב בפסוק ב' ובין הכתוב בפסוק ג', שהרי הקב"ה ציוה לנקום את "נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", ואילו משה הגדיר מלחמה זו כ"נִקְמַת ה' בְּמְדִינָ". וכך כתב רש"י: "שהעומד כנגד ישראל, כאילו עומד כנגד הקדוש ברוך הוא". כלומר, הנלחם נגד ישראל כוונתו להילחם נגד ריבונו של עולם ותורתו, כמתואר ב**מדרש** (במדבר רבה כב, ב): "אמר משה: ריבון העולמים, אם היינו ערלים או עובדי עבודת כוכבים או כופרי מצוות לא היו שונאין אותנו, ואינן רודפין אחרינו, אלא בשביל תורה ומצוות שנתת לנו. הלכך הנקמה שלך – לתת נקמת ה' בְּמְדִינָ". עם ישראל מגלם בכל אורחות חייו את הקריאה בשם ה'. לכן, אומות העולם רודפות אותו ומבקשות להכחידו. ממילא, המלחמה באויבי ישראל היא לאמתו של דבר מלחמה באויבי ה'.

והוסיף רש"י הירש: "מדיניות הפיתויים של מדין היא פשע בין לאומי ממדרגה ראשונה, וכך אבדה זכות קיומו לפני ה' כעם בין העמים".

שלושה סוגים של מלחמות

ה**רמב"ם** בהלכות מלכים (ה, א) מלמדנו על סוגים שונים של מלחמות, וזו לשונו:

"אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם.

ואחר כך נלחם במלחמת הרשות, והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו".

כלומר קיימים שני סוגים עיקריים, והם: מלחמת מצוה ומלחמת רשות, כאשר מלחמת מצוה היא בשלושה אופנים.

מלחמת מצוה:

- א. מלחמת כיבוש הארץ.
- ב. מלחמת עמלק - מצוה מיוחדת להכרית זרעם מפני רשעותם הגדולה.
- ג. מלחמת הגנה - "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם".

מלחמת רשות: מלחמה שכל מגמתה הרחבת הגבול או להראות כוח וגבורה לעיני העמים.

מלחמת מדין איננה שייכת לאף אחד מן הסוגים שמנינו. מדובר במלחמה מיוחדת שנצטוינו עליה כהוראת שעה, והיא נחשבת 'מלחמת נקמה' או 'מלחמת תגמול'.

נקמה פרטית לעומת נקמה לאומית

איסור נקימה הוא איסור מן התורה, שנאמר: "לֹא תִקֶם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ" (ויקרא יט, יח). אדם המבקש מחברו: השאילני מגלך, והוא משיבו: לא. ולמחרת מבקש השני מהראשון: השאילני קרדומך. והלה עונה: לא, כשם שלא השאלתני מגלך, כך איני משאיל לך קרדומי. זה איסור תורה.

אך איסור נקימה קיים רק בנוגע לאדם הפרטי. האדם הפרטי מצווה לוותר על כבודו ולא לגמול רעה תחת רעה לזולתו. כשמדובר על יחסים בין עמים, שונים פני הדברים. אין מקום מצד אומה לוותר על אהבתה העצמית ולהעביר צרכיה מפני צרכי עם אחר. פגיעה עצמית באומה למען עם אחר, זו שחיתות מוסרית. הנקמה באויבי האומה או בפוגעים באישיה מופיעה בתנ"ך תמיד בצורה חיובית. בין אומה לאומה, הנקמה היא תופעה בריאה ויסודית הנובעת מעצם דרישת החיים של האומה, וויתור במקרה זה מהווה פגיעה בעם. וכך כתב רבנו בחיי (דברים יג, ז):

"דברי התורה כולה רחמים מבעל הרחמים יתעלה, וכאשר תצוה עלינו להרוג המחויב, לא כיוונה שנעשה כן דרך נקמה, שננקום ממנו כיון שנתחייב בה, כי זה היה סיבה להרגיל טבענו במידת האכזריות. אך הכוונה בנקמתו, דרך רחמנות לרחם על השאר".

למעשה איסור נקימה נוהג רק ביחס לאנשים מישראל, שנאמר: "לא תקם ולא תטר את בני עמך" (ויקרא יט יח). וכך כתב בעל ספר החינוך (מצוה רמא): "שנמנענו מלקחת נקמה מישראל".

בירושלמי (נדרים פ"ט, ה"ד) מבואר, שטעם האיסור הוא, שעם ישראל הוא גוף אחד - וכי אם רגל אחת הכשילה את הרגל השניה, תבוא הרגל הנכשלת ותנקום ברגל שהכשילה אותה?! הרי שתיהן הן מאיברי גוף אחד!

המדינים הם 'צוררי האומה'

המדינים מוגדרים כ'צוררי האומה', "צָרוֹר אֶת הַמְדִינִים וְהַפִּיְתָם אוֹתָם. כִּי צָרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִכְלוּ לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר וְעַל דְּבַר כְּזָבִי בֵּת נְשִׂיא מְדִינָה אַחַתְּם הַמִּפְּחָה בַּיּוֹם הַמִּגְנֶפֶה עַל דְּבַר פְּעוֹר" (במדבר כה, יז-יח). הם אמנם לא התנכלו לחיינו ולא סיכנו את קיומנו, אבל הם סיכנו אותנו מבחינה רוחנית, הם הפקירו את בנותיהם לזנות כדי להכשיל את ישראל, וכך אמרו חז"ל (במדבר רבה כא, ד):

"צָרוֹר אֶת הַמְדִינִים, לְמַה? כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם, מִיֵּכֶן אָמְרוּ חַכְמִים: בֵּא לְהַרְגֵךְ הַשָּׂכֵם לְהַרְגוֹ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: מִגֵּינִן שֶׁהִמְחִיטִי אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַהוֹרֵג, שֶׁהַהוֹרֵג הוֹרֵג בְּעוֹלָם הַזֶּה וַיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא וְהַמְחִיטִי הוֹרֵגוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא".

אנו מצויים להשיב גמול לדורשי רעתנו הלאומית, הפיסית, והרוחנית, ולהנקם מהם.

נקמה חיובית

יש להבחין בין נקמה שלילית, הנובעת מהתלהטות יצרית ובאה מתוך כעס ורתיחה פנימית פרטית, לבין נקמה הבאה כמהלך שקול למען שמירת חיי האומה והגנתה, על ידי עקירת הרשעה המאיימת על קיומנו הרוחני.

וכך כתב אור החיים הקדוש (פסוק ג): "שְׂצִיּוּהָ אוֹתָם שֶׁתְּהִיָּה כּוֹוֹנַת הַנִּקְמָה לְקִנְיַת ה' אֲשֶׁר גִּרְמוּ בִּיטוּל מִצְוֹתָיו וּרְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵךְ, וְלֹא לְהַתְנַקֵּם עַל הַמְּסוּבָב מִהַחֲטָא שֶׁמֵתוּ כְּמֵה מִיִּשְׂרָאֵל".

מלחמות ישראל אינן נובעות מהתלהטות יצרי נקם וכעס מתפרץ ובלתי נשלט, אלא משיקול דעת והבנה שהמלחמה היא על "שְׂמֵעַ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", על השאלה אם יש ריבוננו של עולם אחד בעולם או לא, ולא על טריטוריה או שליטה וכדו', וכדברי הרמב"ם (הלכות מלכים ז, טו): "ומאחר שיכנסם בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה".

וכתב **השפת אמת** (פרשת מטות, שנת תר"ף), שעל היוצאים למלחמת מצוה להיות מסורים אל הערך שעומד ביסודה, ולא לנטות אחרי מטרות משניות ושוליות: "כי הרוציין לנקום וללחום מלחמת מצוה צריך להיות בלי שום נגיעה אפילו משהו, וכשיש להם משהו נגיעה אינם יכולין לעמוד במלחמה".

לכן נבחרו למלחמה זו לוחמים צדיקים הראויים לכך, כדברי רש"י: "אנשים – צדיקים", וביתר הרחבה **במדרש הגדול**: "אנשים גיבורים, יראי הטא, בעלי קנאה [קנאות], שינקמו מאויבי המקום".

נאמר בפסוק ב: "נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְדִינִים"

שאלת השאלה: מדוע נתבעת נקמה דווקא מאת המדינים, ולא מאת המואבים, לכאורה המואבים ראויים יותר לנקמה כי הם התחילו את ההתנגדות לישראל, כמצוין בספרי (מטות קנז): "מואבים הם היו תחילה לדבר".

על שאלה זו משיב רש"י: "שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם, שיהיו שוללים אותם... אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם".

אף על פי שהמואבים התחילו, ואף שכרו והביאו את בלעם שיעץ להם להכשיל את ישראל, מכל מקום ציוה להינקם מהמדינים ולא מהמואבים, כי המואבים היו שותפים בהכשלת ישראל מתוך פחד וחשש שמא עם ישראל ילחם בהם ויקח את שללם, כמו שנאמר: "וַיִּרְא בָּלַק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶמְרֵי. וַיִּגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעַם מֵאֵד כִּי רַב הוּא וַיִּקְחַ מוֹאֵב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר מוֹאֵב אֵל זִקְנֵי מִדְיָן עֲתָה יִלְחָכוּ הַקְּהֵל אֶת כָּל סְבִיבְתֵינוּ" (במדבר כב, ב-ד). ואף על פי שנאסר על ישראל להילחם עם מואב, מכל מקום חששו שירעו להם ויקחו את רכושם. אבל המדינים ביקשו להכשיל את ישראל מתוך שנאה ורשעות, שכן בני ישראל לא היו כלל סמוך לארצם.

נאמר בפסוקים ד-ה: "אֵלֶּף לַמָּטָה אֵלֶּף לַמָּטָה לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצָבָא. וַיִּמְסְרוּ

מֵאֵלֶּפֶי יִשְׂרָאֵל אֵלֶּף לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֵלֶּף חֲלוּצֵי צָבָא"

כל שבט משבטי ישראל הצטווה לשלוח אלף לוחמים למלחמה זו. ציווי זה איננו מובן, משום שמספר החיילים הנשלחים למלחמה זו הוא זעום לעומת מספר יוצאי הצבא המצויים בין בני ישראל, שהוא מעל לשישים ריבוא (ראה במדבר כו, נא). התמיהה מתעצמת עקב העובדה שמדובר במלחמה כנגד עם רב, כדברי **המלבי"ם** (פסוק ה): "כי מדין היתה מדינה גדולה, כמו שנראה מן נפש אדם שישבו".

מסביר הרמב"ן (פסוק ו):

"לא שלח שם כל עם הצבא, ואף על פי שהיו המדינים עם רב והערים בצורות גדולות מאד. והטעם, כי הנכשלים בכנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה', על כן בחרו אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם".

הדרך להתמודד עם מדין איננה על ידי הבלטה של עוצמת הגוף, אלא על ידי שימוש בעוצמה רוחנית. כנגד עוצמת הזימה של הדינים דרוש כוח של צדיקים שמסוגלים במדרגתם הרוחנית להדוף את כוח הזימה. **רש"י** (פסוק ג) מעיר, שבדומה לכאן גם במלחמת עמלק נדרשו לוחמים צדיקים, שנאמר: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים וַיֵּצֵא הַלָּחֵם בְּעַמְלֵק" (שמות יז, ט), והסביר **רש"י** שם: "בחר לנו אנשים – גיבורים ויראי הטא שתהא זכותן מסייעתן".

מבט למורה

הקבלה נוספת בין מלחמות אלו היא, שבשתיהן ניכר היה שה' נלחם עבור ישראל. במלחמה זו מנה מחנה ישראל רק שנים עשר אלף חלוצים, לעומת מדין שהיו עם רב, כדברי **רבנו בחיי** (פסוק מט). וגם במלחמה נגד עמלק ניכר היה שה' נלחם עבור ישראל, שנאמר: "וַהֲקִיף כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וַיִּגְבֹּר וַיִּכְאֶשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וַיִּגְבַּר עַמְלֵק" (שמות יז, יא).

מלחמה הנעשית על ידי כל שבטי ישראל

נאמר בפסוק ד: "אֵלֶּף לַמִּטָּה אֵלֶּף לַמִּטָּה לְכָל מַטֹּת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא"

מדייק **רש"י**: "לכל מטות ישראל – לרבות שבט לוי".

אם גם שבט לוי השתתף לכאורה חשבון אנשי המלחמה מכל השבטים עולה לשלושה עשר אלף, ומדוע בפסוק ה' נמנו רק "שָׁנַיִם עֶשְׂרֵת אֵלֶּף חֲלוּצֵי צָבָא"?

מסביר המהר"ל בספרו גור אריה:

"מה שכתוב: וימסרו מאלפי ישראל שנים עשר אלף, היינו אותם י"ב אלף שילכו לצבא למלחמה, אבל האלף משבט לוי לא היו חלוצים, אלא עם הארון היו, ולא צריכים שילכו למלחמה... [אם כן, מדוע הלכו למלחמה?] משום זכותם גם כן... שבזכות כל השבטים ינצחו במלחמה".

כלומר, כל שבט שלח נציגות למלחמה. מהותה של מלחמה זו היתה רוחנית, לכן הניצחון בה הושג על ידי ריבוי זכויות. לשם כך קיבצו ישראל את זכויותיהם של כל השבטים, אולם חלוצי הצבא היוצאים ממש אל הקרב היו שנים עשר אלף.

העובדה שכל שבטי ישראל שלחו נציגות לקרב יצרה לכידות לאומית והרגשת שותפות, כפי שכתב **האברבנאל**: "ולפי שלא יתפאר על זה שבט על שבט ילכו אלף למטה לכל מטות ישראל, באופן שישראל כולו יהיה בזה עושה חיל".

מבט למורה

שבט לוי לא השתתף במלחמות כיבוש הארץ, שהרי אין לו נחלה בארץ. מכל מקום מצאנו מלחמות שבהן שבט לוי כן היה שותף. כך היה **בכיבוש שכם** (בראשית לד, כה-לא) שנגע לכבודו של בית יעקב, ובביעור החוטאים **בחטא העגל** (שמות לב, כו-כט).

גם אם שבטי ישראל נחלקים למדרגות ותפקידים שונים בעם ישראל, בכל הנוגע לכבודם של ישראל - מוטלת על כולם אחריות שווה.

חלוצי הצבא נמסרו ומסרו נפשם

נאמר בפסוק ה: **"וַיִּמָּסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צְבָא"**

רש"י הבין שהמילה "וַיִּמָּסְרוּ", מובנה שהיה צורך למסור את המגויסים אל רשויות הצבא בעל כורחם, וזו לשונו: "להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם הביבים על ישראל, עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר (שמות יז, ד): 'עוד מעט וסקלוני', ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן".

משה לא חשש מלומר דברי תוכחה ומוסר לישראל כדי שילכו בדרך הישרה, ואף על פי כן עם ישראל הוקיר לו טובה מפני שהבין שכל תוכחותיו נבעו מתוך אהבה. כמנהיג אמיתי, היודע שתפקידו לחנך את העם, עשה זאת משה רבנו באחריות ומתוך אהבה רבה לצאן מרעיתו. העם הרגיש זאת וביקש לעכב את מיתתו של משה. לכן, כאשר "שמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו ללכת", ומשה היה צריך לזרז את העם לבצע את דבר ה'.

משה עצמו, אף הוא ידע שבשעה שיסיים למלא אחר ציווי ה' וינקום את נקמת המדיינים תגיע שעתו להסתלק מן העולם, אך מבחינתו לא היתה בכך סיבה לעכב את קיום המצוה, ומשה כהרגלו הזדרז אף בקיום מצוה זו, כפי שכתב רש"י (פסוק ג): **"אף על פי ששמעו שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר"**.

משה העמיד במרכז החיים את רצון ה', וכל ענייניו האישיים, כולל עצם הרצון להמשיך לחיות, נדחו מפני כך.

המילה "וַיִּמָּסְרוּ" מציינת גם את מסירות נפשם של הלוחמים למען קיום מצוות נקמת מדין באופן השלם ביותר, כדברי **הספרי** (מטות קנז): **"מגיד הכתוב שהיו בני אדם כשרים וצדיקים, ומסרו נפשם על הדבר"**.

אוהבי ה' חפצים לעשות את רצון ה' בכל תנאי ואינם נרתעים משום איום, כדברי הרמח"ל בספרו **מסילת ישרים** (פרק יט):

"...ובכל מה שיתגברו עיכובים נגדם עד שיצטרפו הם יותר כח להעבירם, הנה יאמץ ליבם וישמחו להראות תוקף אמונתם, כשר צבא הרשום בנבירה אשר יבחר לו תמיד במלחמה החזקה יותר להראות תקפו בניצחונה, וכבר מורגל זה הענין בכל אוהב בשר ודם שישמח כי יזדמן לו מה שיוכל להראות בו אל אשר הוא אוהב עד היכן מגיע עוצם אהבתו".

נאמר בפסוק ו: **וַיִּשְׁלַח אֶתְּךָ מֹשֶׁה אֶלְּךָ לְמִטָּה לְצַבָּא אֶתְּךָ וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלֵי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ**

מן המילים "וַיִּשְׁלַח אֶתְּךָ מֹשֶׁה" אנו למדים על מידת הכרת הטוב שהיתה במשה, וכדברי המדרש (במדבר רבה יח, ג):

"וַיִּשְׁלַח אֶתְּךָ מֹשֶׁה" – אמר הקדוש ברוך הוא למשה: 'נקם נקמת' – אתה בעצמך, והוא משלח את אחרים?! אלא מפני שנתגדל בארץ מדין אמר: אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה, המשל אומר: בור ששתית ממנו – אל תזרוק בו אבן".

ה' ציוה לנקום את נקמת מדין, ומשה רבנו הבין שאין כוונת ה' שהוא יבצע בעצמו את הציווי, שהרי בעבר גדל בארץ מדין ובאופן פרטי עליו להכיר טובה לאנשי מדין שגדל בארצם.

על שותפותו של פינחס כתב רש"י: **"אתם ואת פינחס – מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם"**.

פינחס היה חשוב בצדקותו כנגד שנים עשר אלף חלוצי הצבא שהיו גם הם אנשים צדיקים.

העמדת פינחס הכהן, שקינא לכבוד ה' ועמו, בראש הצבא, כשבידו כלי הקודש וחצוצרות התרועה, מעידה על אופיה של מלחמה זו, וכך כתב רש"י **ויר הרש**:

"במלחמות הקודמות – כנגד סיחון, כנגד עוג, כנגד האמורי – אין הכתוב אומר בפירוש, שהיה שם כהן עם הארון והחצוצרות; [המלחמות] הללו היו מלחמות הגנה ומלחמות כיבוש בעלות משמעות חומרית, ואילו מלחמה זו נערכה למען המטרות הרוחניות והמוסריות העליונות. לכך מתאים בייחוד הכהן עם עדות התורה והחצוצרות המבקשות את עזרת ה', הארון והלוחות יוצא עמהם כי למענם הם באים להילחם".

דווקא במלחמה זו, שעניינה לנקום את נקמת ה', הועמד פינחס הכהן במרכז המחנה ונשא את ארון ברית ה' ואת חצוצרות הכסף.

רש"י שואל: מדוע דווקא פינחס נבחר להוביל את המלחמה?

משיב רש"י: **"אמר הקדוש ברוך הוא: מי שהתחיל במצוה, שהרג כזבי בת צור – יגמור"**. מלחמה זו אינה בשל סכסוך על שטח או ממון וכדו', מדובר במלחמה בעלת אופי רוחני, ולכן חשוב להעמיד בראשה את דמותו של פינחס המסמלת את המאבק חסר הפשרות בזימת מדין.

לסיום נביא את דברי **הדעת סופרים**, המלמדנו כיצד השפיעה נקמת ישראל במדין לדורות, וכך כתב: "הנקם הוא סוג של עונש לשם עונש, פירעון על מעשי פשע, שאין כוונתו תיקון הדברים בלבד באותו מקום וענין, אלא הטלת אימה לדורות ... נקם זה במדין לימד לכל הגויים כיצד יגיבו בני ישראל אם ינסו הגויים להכשילם פעם נוספת בדרך מעין זו... ואכן מלחמות רבות היו לישראל עם הגויים, אבל ניסיון מעין זה של המואבים והמדינים לא חזר".

נאמר בפסוק ח: **"וְאֵת בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בַחֶרֶב"**

מלבד הניצחון הצבאי הכולל עלה ביד צבא ישראל להפיל במערכה את מלכי מדין ואת בלעם הרשע, ובכך להשיב להם כגמולם על כך שהחטיאו את ישראל.

על המילה **"בַחֶרֶב"** כתב רש"י: "בחרב – הוא בא על ישראל, והחליף אומנתו באומנותם, שאין נושעים אלא בפיהם על ידי תפלה ובקשה. ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו, אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות, שבאין בחרב".

בלעם השתמש בכלי אומנותם של ישראל כדי לנצחם ולהכשילם, וישראל השתמשו בכלי אומנותם של הגויים כדי לנצח את בלעם. כלי האמנות של הגויים הוא החרב - "וְעַל חֶרֶבְךָ תִּתְּקֶה" (בראשית כז, מ), ולעומתם כלי האומנות של ישראל הוא התפילה, "שאינן נושעים אלא בפיהם על ידי תפילה ובקשה". בני ישראל, מאמינים בני מאמינים, ויודעים שהי קשוב לתפילותיהם. תפילה מסוגלת לחולל מפנה ולשנות מציאות, לכן בעת צרה עבודתם העיקרית של ישראל היא ההתעצמות בתפילה.

ההתנהגות הראויה עם השלל

נאמר בפסוקים יא-יב: **"וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשְּׁלָל וְאֵת כָּל הַמִּלְקוֹחַ בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה. וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשְּׁבִי וְאֵת הַמִּלְקוֹחַ וְאֵת הַשְּׁלָל אֵל הַמַּחֲנֶה אֵל עֲרֶבֶת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ"**

כדרך של מלחמות, נלוו להישג הכולל גם הישגים שוליים: שלל ומלקוח באדם, בבהמה ובכלים. רש"י מדייק (פסוק יא) מהמילה 'כל', שהלוחמים מסרו את השלל כולו לידי משה: "מניד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בביזה שלא ברשות, שנאמר: 'את כל השלל'". גם בזה ניכרת כוונתם הטהורה של אנשי המלחמה הצדיקים. הם לא ניצלו את המלחמה לרווחים אישיים, אלא התרכזו במשימה העיקרית - תביעת כבודם של ישראל למען כבוד ה'.

נאמר בפסוק יג: **"וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל נְשֵׂי־אֵי הָעֵדָה לִקְרֹאתָם אֶל מַחֲנֶה לְמַחֲנֶה"**

מפסוק זה לומדים חז"ל על ענוותנותו של משה, וזו לשון **המדרש** (במדבר רבה כב, ד): "להודיע ענותנותו ושבתו של משה, שהיו כולם תלמידי תלמידיו".

וביאר הנצי"ב בפירושו **העמק דבר**: "ויצאו וגו'. לחלוק להם כבוד כדאיתא במדרשים, וכנהוג עוד היום לחלוק כבוד להשבים ממלחמה, שהרי מסרו נפשם בשביל כלל הקהל, אכן אין המלך בעצמו נוהג כבוד לעבדיו, וזהו שאמרו חז"ל להודיעך ענוותנותו של משה כו'".

כלומר משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה יצאו לקבל את פני השבים מן המלחמה ולחלוק להם כבוד. אך לפי **רש"י** (על פי הספרי) יצאו לקראתם כדי למחות בנערי ישראל שהחלו לחטוף מן הביזה.

מכך ניתן ללמוד על טוהר הכפיים וטהרת הלב שנתבעו מאנשי המלחמה ומהעם שנותר במחנה.

תגובת משה

נאמר בפסוקים יד-טז: "וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחַיִּל שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצִּבְאָה הַמְּלַחְמָה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחַיִּיתֶם כָּל נִקְבָה. הֲזֶה הֲנֵה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבָּר בְּלָעַם לְמָסָר מֵעַל בְּה' עַל דְּבַר פְּעוֹר וְתָהִי הַמִּגֵּפָה בְּעֵדַת ה'"

משה רבנו הוכיח את הלוחמים על כך שהשאירו את הנקבות בחיים. הם לא שמו ליבם לכך שעיקר ענין המלחמה וטעמה הוא אודות הנשים אשר החטיאו את ישראל. אמנם משה לא ציין מפורשות בפני ראשי הצבא שיש להרוג את הנשים, אך ברור היה בעיניו שיבינו זאת מעצמם.

אולם, פנחס ופקודי החיל סברו שיש לדמות את הנדרש במלחמה זו לנדרש במלחמות אחרות, בהן אין הורגים את הנשים, כדברי **הספורנו** (פסוק טו): "אף על פי שבמלחמת כל אומה הוין מז' אומות, כתוב: 'רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך' (דברים כ, יד), לא היה לכם להחיות לפחות אותם הנשים שהכרתם שהיו לכם לתקלה בדבר בלעם".

קדושת ישראל לעומת זוהמת מזדין

נאמר בפסוק טז: "הֲזֶה הֲנֵה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבָּר בְּלָעַם לְמָסָר מֵעַל בְּה' עַל דְּבַר פְּעוֹר וְתָהִי הַמִּגֵּפָה בְּעֵדַת ה'"

הספרי מבאר מהו "דבר בלעם":

"מה היה 'דבר בלעם'? אמר להם [למואב] אפילו אתם מכניסים כל המונות [גייסות] שבעולם אין אתם יכולים להם, שמא מרובים אתם מן המצריים? אלא בואו ואני נתן לכם

עצה מה תעשו. אלקיהם של אלו, שונא זימה הוא. העמידו להם נשיכם ובנותיכם לזימה, והם שטופים בזימה ואלקיהם שולט בהם. שזה כלל: שכל זמן שישראל עושים רצונו – הוא נלחם להם... ובזמן שאין עושים רצונו – כביכול הוא נלחם בהם".

נשות מדין היו למכשול לבני ישראל על פי עצת בלעם למסור עצמן כמופקרות להחטיאם ולמעול מעל בה' בעבודת בעל פעור. בלעם מלמד את המדינים, שהדרך היחידה לנצח את ישראל, היא לחולל סכסוך, כביכול, בינם ובין אלקיהם העומד לעזרתם. סכסוך זה נעשה באמצעות הזימה, שאותה "אלקיהם שונא".

קדושת חיי המשפחה היא אבן יסוד בחייהם של ישראל. בלעם הבין זאת כאשר ראה כיצד הקפידו ישראל בבניית אוהליהם שהפתחים לא יהיו מכוונים זה מול זה, "שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה" (רש"י במדבר כד, ה). וההתמודדות מול תרבות הפריצות של הגויים היא על ידי בניית חיי משפחה טהורים ותקינים, כדברי רש"י (ויקרא יט, ב): "שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה".

מבט לתלמיד

נדגיש בפני התלמידים את האור הגדול שבמשפחה היהודית הצנועה והטהורה, יותר מאשר הקלקול שבפריצות. בכך נעמיק בליבם את חוויית הקודש החיובית ונמנע מלהשאיר רושם חווייתי מכוחו של הרע.

נאמר בפסוקים יז-יח: "וְעַתָּה הֲרוּגוּ כָּל זָכָר בְּטָף וְכָל אִשָּׁה יָדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרוּגוּ. וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הֲחִיו לָכֶם"

משה מצווה את אנשי הצבא להרוג את הטף מהזכרים, ואילו מן הנקבות, רק את הראויות להינשא לאיש. הבנות הראויות להינשא חיללו את קדושת ישראל בפריצותן, ולכן בנות מוות הן, אך הבנות הצעירות שעדיין לא טעמו את טעם היצר לא היו שייכות לניסיון הפגיעה בקדושת ישראל, ולכן ניתן להותירן כשפחות במחנה ישראל (ראה יבמות ס ע"ב). אבל את זכרי הטף יש להרוג, כי הם עלולים לפגוע בישראל בהמשך הדרך.

טהרת האנשים והכלים הטמאים

נאמר בפסוק כ: "וְכָל בְּגָד וְכָל פְּלִי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עֲזִים וְכָל פְּלִי עֵץ תִּתְחַטְּאוּ"

הבגדים והכלים שנטמאו בטומאת מת, טמאים שבעת ימים וטעונים הזאת מי אפר פרה אדומה (ראה רמב"ם הלכות טומאת מת ה, ב).

דיני הגעלת כלים

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר אֱלֹעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצֶּבֶא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה זֹאת חֲקַת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה"

מה נשתנתה פרשה זו שאלעזר אמרה, ולא אמרה משה? מבאר רש"י:

"לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים. וכן אתה מוצא בשמיני למילואים, שנאמר: 'ויקצוף על אלעזר ועל איתמר' (ויקרא י, טז). בא לכלל כעס – בא לכלל טעות. וכן ב'שמעו נא המורים ויך את הסלע' (במדבר כ, י-יא) – על ידי הכעס טעה".

מידת הכעס מזיקה מאוד. אפילו אדון הנביאים, משה רבנו, כאשר הגיע לידי כעס כלשהו - בא לידי טעות. וכך אמרו חז"ל באבות דרבי נתן (פ"א, מ"ד): "והלא דברים קל וחומר: ומה משה רבנו, חכם גדול שבגדולים אב לנביאים, בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו, אנו על אחת כמה וכמה! מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהיה מקפיד על דבריו".

על המילים "אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" כתב רש"י: "תלה ההוראה ברבו".

מפני כבודו של משה תלה אלעזר את ההוראה ברבו, כאילו משה שלחו להורות ולכן הוא המורה, ולא בגלל שנשתכחה ממשה רבנו ההלכה. מכאן אנו למדים על מעלתו של אלעזר הכהן שנוהר בכבוד רבו.

נאמר בפסוקים כב-כג: "אֵךְ אֶת הַזֶּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבְּרֹזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפֶרֶת. כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר אֵךְ בְּמֵי נֹדֵה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם"

רש"י מסביר שפסוקים אלה הם המשך של דברי משה האמורים למעלה, שהזהירם לטהר את הכלים מטומאת מת, וכעת מצווים שגם לאחר טהרת הכלים מטומאת מת, עדיין יש להכשירם מן האיסור הבלוע בהם.

באותה דרך שהכלי בלע וספג בתוכו את הטעם מן המאכלים האסורים שנשתמשו בו, כך באותה דרך יוכשר לשימוש בהוצאת בלעו מתוכו, כדלהלן:

א. כל דבר שנשתמשו בו באש ממש, כגון שיפוד לצליית בשר, ילובן באש וכך תישרף ותכלה בליעת האיסור שבו.

ב. כלי בישול שהשתמשו בהם במים על האש, יוכשרו בהגעלה על ידי הכנסתם במים רותחים, שכן בכך יפלטו את האיסור הבלוע בהם.

ג. דבר ששימושו בצונן, כמו כוסות וגביעים לשתיית יין, יישתפו היטב במים על מנת לנקותם מן האיסור הממשי שעליהם.

על המילים "אֵדָה בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא" כתב רש"י:

"אֵדָה בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא – לפי פשוטו חיטוי זה לטהר מטומאת מת. אמר להם: צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור, וחיטוי לטהרן מן הטומאה.

ורבותינו דרשו מכאן, שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות. ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה. וכמה הם, ארבעים סאה".

לפי פשוטו של מקרא 'מי נידה' הם מים שעירבו בהם אפר פרה אדומה, וכמו כל טמא מת שנטהר בהזאת אפר פרה, כך מלבד ההגעלה המוציאה את האיסור הבלוע, יש צורך בהזאת אפר פרה כדי לטהר את הכלים מטומאתם.

חז"ל למדו מכאן דין נוסף, שמלבד הכשרת הכלי מן האיסור הבלוע בו, יש להטבילו במקוה כשר גם אם לא נטמא במת, ואפילו אם הוא כלי חדש, מפני שהוא יצא מרשות הגוי ונכנס לקדושת ישראל.

זהו דין 'טבילת כלים' הנוהג גם בימינו. כל הכלים השייכים לצרכי הסעודה, כמו סירים צלחות וסכו"ם, שנעשו בבית חרושת של גוי או שנקנו מחנות של גוי - אסור ליהודי שקנה אותם להשתמש בהם לפני שיטבילם במקוה.

סיבת הטבילה איננה מפני החשש שמא הגוי אכל בכלים אלה מאכלים שאינם כשרים, אלא גם אם ברור מעל לכל ספק שהכלים חדשים לגמרי, ולא נעשה בהם עדיין כל שימוש, הואיל והיו שייכים בתחילה לגוי, לפי ההלכה צריך לטבולם במקוה (ראה שולחן ערוך יו"ד קכ, א).

אכילתו של היהודי צריכה להיות שונה מאכילת הגוי. אכילה של יהודי איננה אמצעי לסיפוק התאוה, או כדי לחיות חיים רגילים ללא שום אידיאל, אלא כדי לחיות חיים רוחניים בעלי תוכן ומשמעות. האכילה נותנת כוח ליהודי לעשות מעשים טובים ולעבוד את ה' מתוך בריאות איתנה. טבילת הכלים מבטאת את המעבר של הכלים ממדרגת הגוי למדרגת היהודי, וכדברי האיסור והיתר הארוך (שער נח, קו) שכתב:

"הטבילה אינה מחמת פליטת איסור, דהא צריכין לטבול אפילו כלי חדש, אלא רק להעביר ממנו הטומאה ולהכניסו בקדושה של ישראל, לפי שבחרנו השם אלקים לנחלתנו, והבדילנו מן התועים, וקדשנו בקדושתו, שנאמר: 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי'. וכתוב: 'והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, אני ה' אלקיכם'".

נאמר בפסוק כד: "וּכְבַסְתֶּם בְּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְטָהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל הַמִּצְחָה"

בפסוק זה מצווים הלוחמים להיטהר מטומאת המת שדבקה בהם במלחמה. כדין האמור בכל טמא מת, שלאחר הזאת אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי הוא טובל עצמו וטובל בגדיו, ובכך מסיים את תהליך טהרתו, כך נוהגים גם אנשי הצבא השבים משדה הקרב.

חלוקת השלל

נאמר בפסוקים כה-כז: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. שָׂא אֶת רֹאשׁ מַלְקוּחַ הַשְּׁבִי בְּאָדָם וּבְבִהְמָה אֶתָּה וְאֶלְעֹזֵר הַכֹּהֵן וְרֹאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה. וְחָצִיתָ אֶת הַמַּלְקוּחַ בֵּין תַּפְשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַיְצְאִים לְצָבָא וּבֵין כָּל הָעֵדָה"

כאן בא הציווי על אופן חלוקת השלל, ולצורך כך על משה למנות את השלל לצורך חלוקתו בין יוצאי הצבא ובין שאר העם. **הספורנו** (פסוק כז) מסביר שחלוקה זו היתה ייחודית למלחמה זו: "מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כולם, רצה שיתקיים בכלם 'ואכלת את שלל אויביך'". כלומר מלחמת מדין באה כנקמה על מעשה המדינים, שהכשילו את ישראל בחטא, ותפקידה של המלחמה היה להשיב את כבודם של ישראל ולתקן את העוול שנעשה להם, לכן נכון היה שכולם ייהנו מפירותיה, שהרי העוול פגע בכלם.

המכס לה' מן השלל

מטרה נוספת של מנין השלל, היא הצורך בחישוב המכס המורם לה' מתוך השלל וניתן לאלעזר הכהן וללויים.

נאמר בפסוקים כח-ל: "וְהִרְמֹתָ מִכֶּסֶּל ה' מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַיְצְאִים לְצָבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מִחֲמֵשׁ הַמָּאוֹת מִן הָאָדָם וּמִן הַבְּקָר וּמִן הַחֲמֹרִים וּמִן הַצֹּאן. מִמִּחְצִיתָם תִּקְחוּ וְנִתְּתָה לְאֶלְעֹזֵר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת ה'. וּמִמִּחְצֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּקַּח אֶחָד אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים מִן הָאָדָם מִן הַבְּקָר מִן הַחֲמֹרִים וּמִן הַצֹּאן מִכָּל הַבְּהֵמָה וְנִתְּתָה אֹתָם לְלוֹיִם שְׂמֵרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן ה'"

על תופשי המלחמה לתת חלק של אחד מחמש מאות לאלעזר הכהן, ואילו על שאר העדה לתת מחלקם תרומה של אחד מחמישים ללויים.

החזקוני (פסוק כח) מסביר את סיבת ההבדל בין 'תופשי המלחמה' לשאר העדה בשיעור המכס לה', וזו לשונו: "מאת אנשי המלחמה... אחד נפש מחמש המאות – לפי שטרחו במלחמה הקל עליהם".

אנשי הצבא מסרו נפשם למען עמם, לכן שיעור המס שנדרש מהם נמוך יותר.

במלחמות שהיו עד עתה לא הצטוו כלל להרים מכס מהשלל, למרות ששללן היה מרובה. על הסיבה לציווי מיוחד זה דווקא במלחמת מדין עומד הרמב"ן ומבאר, שהיתה זו הוראת שעה, והיא נהגה רק במלחמה זו שהיתה לה מטרה מוסרית קדושה.

חציית השלל בין הלוחמים והעדה

נאמר בפסוק לו: "וְתִהְיֶה הַמְּחֻצָּה חֶלֶק הַיּוֹצֵאִים בְּצָבָא מִסֵּפֶר הַצֹּאֵן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁלְשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת"

בפסוקים ל"ב-ל"ה פירטה התורה באריכות את כמויות השלל מן האדם ומן הבהמה. כעת בפסוקים ל"ו-מ"א מונה התורה את המחצית שניתנה לתופשי המלחמה, ובפסוקים מ"ב-מ"ז מונה התורה את המחצית שניתנה לשאר העדה.

התורה האריכה בחשבונות אלה הנראים מיותרים, כדי להדגיש את יושרם של תופשי המלחמה שהקפידו לא לקחת מהשלל מעבר לכמות שהורשו בה. זאת על אף שלכאורה היו הזכאים בכל השלל לאחר שמסרו נפשם במלחמה, וכדברי המלבי"ם (פסוק לב): "הודיע שלא היה בזה עול ליוצאי הצבא שלקחו מהם החצי שכבר היה בידם ונתנה להעדה שישבו בבית ולא עשו מאומה".

חלק יוצאי הצבא והמכס

נאמר בפסוקים לז-מז: "וְיִהְיֶה הַמְּכָס לְה' מִן הַצֹּאֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת חֲמִשׁ וְשִׁבְעִים. וְהַבְּקָר שְׁשֵׁה וְשִׁלְשִׁים אֶלֶף וּמְכָסָם לְה' שָׁנַיִם וְשִׁבְעִים. וְחֲמֵרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וּמְכָסָם לְה' אֶחָד וְשִׁשִּׁים. וְנֶפֶשׁ אָדָם שְׁשֵׁה עָשָׂר אֶלֶף וּמְכָסָם לְה' שָׁנַיִם וְשִׁלְשִׁים נֶפֶשׁ. וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת מְכָס תְּרוֹמַת ה' לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וּמִמְּחֻצַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצְּתָה מֹשֶׁה מִן הָאֲנָשִׁים הַצְּבָאִים. וְתִהְיֶה מְחֻצַּת הָעֵדָה מִן הַצֹּאֵן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁלְשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת. וּבְקָר שְׁשֵׁה וְשִׁלְשִׁים אֶלֶף. וְחֲמֵרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת. וְנֶפֶשׁ אָדָם שְׁשֵׁה עָשָׂר אֶלֶף. וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמְּחֻצַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאֶחָז אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים מִן הָאָדָם וּמִן הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לְלוֹיִם שְׂמֵרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן ה' כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה"

סיכום הנתונים :

מכס לה' משאר העדה 1/50	מכס לה' מיוצאי הצבא 1/500	חצי הכמות	השלל כולו	צאן
6,750	675	337,500	675,000	

720	72	36,000	72,000	בקר
610	61	30,500	61,000	חמורים
320	32	16,000	32,000	נפש אדם
לויים	אלעזר הכהן	המכס ניתן ל:		

הרמב"ן (פסוק לו) מציין שפירוט השלל וסדר חלוקתו מלמדים על נס מיוחד שאירע לישראל - בכל תהליך החלוקה לא מת אחד מכל המקנה הגדול, וכך כתב: "הוצרך הכתוב לפרט הזה שזכיר כמה המחצה וכמה המכס, להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שמנו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן, מכל המקנה הגדול הזה לא מת אחד, וזה נס. וכן במחצת העדה ללויים".

המלבי"ם (פסוק לב) מציין גם הוא את גודל הנס האמור, ומוסיף שניתן ללמוד מפסוקים אלה על ישרותם של אנשי המלחמה: "...שדפקום דרך רב [הולינו את הבהמות דרך ארוכה] ממדין עד ערבות מואב ואחר כך חנו שבעת ימים והיטהרו, ולא מת אחד מן המלקוח. וגם מודיענו שלא נגנב אחד מהם, ושלא לקחו מהם לאכילתם, כי חשבו זה לגזל, הגם שכפי הדין היו יכולים לקחת".

הקרבת התכשיטים לכפרה

נאמר בפסוקים מח-נ: "וַיִּקְרְבוּ אֶל מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצְּבָא שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמְּאוֹת. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה עֲבֹדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיַדְנוּ וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ. וְנִקְרַב אֶת קָרְבָּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מִצָּא כָּלִי זָהָב אֲצַעְדָּה וְצַמִּיד טִבְעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ לְפָנֵי ה'".

ה'פְּקָדִים' הם הממונים על הצבא שהוזכרו לעיל (בפסוק יד): "וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵי"ל". פקידים אלה פנו אל משה להציע את נדבת ליבם, אך הקדימו לספר על הנס והחסד שעשה אתם ה' בחזרם מן המלחמה שלמים בגופם ובנפשם, אחד מהם לא נפקד, וכדברי **רבנו בחיי** (פסוק מט): "זה היה פלא עצום, ומהנסים הגדולים שאירעו לישראל אירע להם בכאן במלחמת מדין שהיו עם רב כחול אשר על שפת הים, והרגו ישראל מהם, ושבו מהם אלפים ורבות, והכתוב מעיד שלא חסר מישראל אחד במלחמה, זהו שאמר: 'ולא נפקד ממנו איש'".

מתוך כך ביקשו להביא דורון לה' גם מן המטלטלין - זהב תכשיטי הנשים שמצאו בבתי המדיינים.

הרש"ר הירש מדויק, שאנשי המלחמה כינו את קרבנם 'קרבן ה', ולא ציינו שהם מביאים 'קרבן לה'. ביטוי זה מעיד על תחושת ההודאה שפיעמה בליבם, ובגללה דומה היה בעיניהם שלמעשה הם מביאים את המוקדש לה' זה מכבר: "היה זה הקרבן שהחובה להקריבו הייתה מובנת מאליה. אחרי כל מה שעבר עליהם חשו צורך להקריב 'קרבן', וכך ביטאו שניצלו רק בזכות קרבת ה'". מתוך היותם אסירי תודה, הם חשו שהבאת הקרבן היא כחובה עליהם, ולא התנדבות.

חז"ל (שבת סד ע"א) מוסיפים, שראשי הצבא ביקשו לכפר בכך על הרהורי לב פסולים שעלו בקרב הלוחמים בשעת המלחמה. וכדברי **הרמב"ן** (פסוק מט):

"ורבותינו דרשו: 'ולא נפקד ממנו איש' – לדבר עבירה, לומר שהיו בכל עת בידינו ולא נפקד איש מאחינו אשר בצבא אל מקום אחר לעבור עבירה. ואמר להם משה: אם כן, קרבן זה למה? אמרו לו: 'לכפר על נפשותינו' מהרהור הלב".

דברי חז"ל אלו מעידים על גודל מוסריותם של מפקדי הצבא, שביוזמתם הביאו את תכשיטי הנשים מתוך רצון לכפר על הרהורי לב שהתעוררו בשדה הקרב. זאת בניגוד מוחלט לצבאות אחרים באותם הזמנים, שהיו נוהגים בצורה פרועה בשדה הקרב והולכים אחרי יצרם והרהורי ליבם.

הרש"ר הירש מסביר שהחלטת הפקידים להביא דווקא מן התכשיטים איננה בכדי:

"בדעת ובתבונה בחרו לשם כך את כל תכשיטי הנשים שבשלל, ואולי היתה לכך משמעות כפולה: הם ביקשו להרחיק מקרבם כל זכר לבנות מדין; כמו כן ביטאו על ידי כך, שרק בזכות שמירתם על המהרה המוסרית זכו להגנת הפלא של ה'".

נאמר **בפסוק נד**: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזָּהָב מֵאֵת שְׂרֵי הָאֱלֹפִים וְהַמְּאוֹת וַיָּבֵאוּ אֹתוֹ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַזְכָּרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי ה'".

קרבן זה זכה ליחס מיוחד. **הרמב"ן** מבאר, שעשו מן התכשיטים כלי שרת לעבודת המקדש ולא הביאום רק לאוצר ההקדש למכרם ולקנות במקומם צרכי המקדש, אלא נעשו סמל וזיכרון לעם כולו בדבר הקיים לדורות, וזו לשונו:

"ויבאו אותו אל אהל מועד וזכרון לבני ישראל – יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ומסרום לציבור, לזיכרון לכל בני ישראל שיעשו בהם עבודת ה' לדורות. שאם באו הכלים האלה לאוצר בית השם היה ראוי שיאמר 'זכרון להם לפני ה'', כי בני ישראל יכלול כל העם, והזיכרון בדבר קיים הוא".

רעיונות מרכזיים בפרק לא

מלחמת מדין:

- אויבי עם ישראל הם אויבי ה', משום שהם נלחמים בישראל בשל דבקותו בתורה ובמצוות.
- צבא ישראל נלחם על ייחוד ה'.
- הניצחון במלחמה בעלת אופי רוחני יושג רק על ידי הצטרפות כל ישראל.
- משה ואנשי המלחמה מסרו את נפשם לנקום את נקמת ה' במדין מתוך אהבת ה' וישראל עמו.
- המלחמה במדין היתה מלחמה רוחנית, ולכן בראשה הועמד אלעזר הכהן כשבידו כלי הקודש וחצוצרות התרועה.
- עם ישראל שומר על מידת הכרת הטוב גם בשעת מלחמה.
- כלי אומנותם של ישראל הוא התפילה.
- אנשי המלחמה היו נקיי כפיים ולא לקחו משלל המלחמה מעבר לכמות שהורשו.
- **ענוה** - משה יצא לקבל פני תלמידיו ששבו משדה הקרב לחלוק להם כבוד.
- קדושת ישראל מרוממת את האדם ומקדשת את חיי המשפחה. ולעומתה טומאת בעל פעור משפילה את כבוד האדם ומביאה לידי התפרצות של זימה.
- טבילת כלים שנקנו או נלקחו מגוי מעידה על ההבחנה שבין גוי ליהודי בנוגע לקדושת האכילה.
- התורה האריכה בפירוט חשבונות השלל כדי להדגיש את ישרותם של אנשי המלחמה שלא לקחו מן השלל, ואת גודל הנס, שלא מת אחד מהאדם ומהמלקוח.
- מתוך טהרת לב גדולה ביקשו ראשי הצבא לכפר על פגם הרהור הלב.

פרק לב

בפרקנו נושא מרכזי אחד :

נחלת בני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה

פתיחה

בלימוד פרשיית בני גד ובני ראובן עלול להיחשף רק צד אחד של המטבע - גנותם של בני גד וראובן. אך עיון במדרשים ובפרשנים מציג תמונה אחרת לחלוטין, כפי שנראה בהמשך.

כמו כן, בקריאה שטחית של הפסוקים ניתן להבין שעבר הירדן לא היה חלק מנחלת ישראל ללא בקשת השבטים. אך עיון בפסוקים ובמקורות מלמד ששטחי עבר הירדן נחשבו כארץ ישראל מתחילה. העובדה שמשה רבנו מתרצה להושיב שם את בני גד וראובן בתנאי שיצאו חלוצים, ואף מוסיף את חצי שבט המנשה שלא ביקש לשבת שם, מלמדת ששטח זה היה חלק ממשי מארץ ישראל מתחילה, שאם לא כן מה יעזור שיצאו חלוצים!?

הבנה זו מתחזקת לאור דברי **החתם סופר** (על פסוק ב) שכתב: "בסוף פרישת דברים, תלה הכל במשה רבינו, כאילו הוא עשה כן ולא הם. כי... היה הדבר נרצה".

ממקורות נוספים אנו לומדים ששטחי עבר הירדן נחשבים כארץ ישראל, וכך נאמר **במשנה בשביעית** (פ"ט, מ"ב): "שלוש ארצות בארץ ישראל: יהודה, עבר הירדן והגליל".

בהמשך נראה שקיים הבדל בדרגת הקדושה בין עבר הירדן המערבי לעבר הירדן המזרחי ויש לכך השלכות הלכתיות.

נחלת בני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה

תיאור המקרה

נחזור עם התלמידים על הנלמד **בפרשת חקת** :

בני ישראל כבשו את ארצם של סיחון ועוג, כמתואר **בפרק כא** (פסוקים כג-כד, לג, לה): "ולא נתן סיחון את ישראל עבר בגבלו... ויכפו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו... ויצא עוג מלך הבשן לקראתם... ויכפו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו".

כשבני גד וראובן הגיעו לנחלת עבר הירדן המזרחי, הם חשו בקרבם שזו היא הנחלה המיועדת להם, כפי שכתב **הרצי"ה** בשיחותיו (במדבר עמ' 395): "בקשת בני גד ובני ראובן לנחול את עבר

הירדן שמתאים להם ביותר". הרגשת השייכות לנחלה זו נבעה מדרך העולם, שבעלי מקום מרגישים שייכות למקום שלהם, כנזכר ב**ילקוט שמעוני** (ירמיה רמז ש): "חן המקום על בעליו". וביאר **השפת אמת** (פרשת מטות שנת תרמ"ט), שמצד חכמתם הפנימית זיהו ישראל שזו היא נחלתם, וזו לשונו: "איזהו חכם המכיר את מקומו והם הכירו מקום שלהם...". והוסיף **השפת אמת** (פרשת מטות שנת תרל"ח), שחבל ארץ זה היה מיועד להם מתחילה, והיה נופל בחלקם אילו היו מפילים אותו בגורל הארץ, וזו לשונו: "בודאי חלק זה היה מוכן לבני גד ולבני ראובן, אבל רק לאחר חלוקת הארץ". וכן משמע במדרש **קהלת רבה** (א, א), שה' רצה לתת חבל ארץ זה לבני גד ומנשה, וזו לשון המדרש:

"דורות הראשונים על ידי שהיו עסוקין ושטופין בגזל... נמחו במים מן העולם אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל, לפיכך נתן להם הקדוש ברוך הוא נחלתם במקום שאין בו גזל, שנאמר: 'והנה המקום מקום מקנה' וגו' (במדבר לב, א)".

נאמר בפסוק א: **"וּמְקַנְהָ רֵב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גָד עֲצוּם מְאֹד וַיֵּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזֹר וְאֶת אֶרֶץ גְּלָעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מְקַנְהָ"**

התורה מתארת בפסוק זה את ריבוי המקנה של בני גד וראובן לצד ציון העובדה ששטחי עבר הירדן המזרחי מותאמים לצרכים הנדרשים לגידול מקנה. בכך מצדיקה התורה את בקשת ראובן וגד, וכדברי **אור החיים הקדוש**: "טעם הודעה זו, להצדיק הכתוב טעם הנמצא בפייהם לשאלת ארץ סיהון ועוג כי אמת הוא".

בהמשך נראה, שאמנם בקשתם היתה ראויה, אך העיתוי לא היה נכון.

בני גד וראובן הבינו שמשה רבנו איננו מתכוון להנחיל לאף אחד מהשבטים נחלה בעבר הירדן המזרחי, וכדברי **הרמב"ן** (כא, כא): "משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים, והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה, שיהיה מושבם יחד, ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש, הלא תראה שאם לא ביקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן לא היה מניח [משה] שם אדם אלא שתהיה לחרבה". השאיפה היתה שכל ישראל יהיו מקובצים בחבל ארץ אחד, הגדול ביותר במעלתו הרוחנית.

מציאות זו מלחיצה את בני גד וראובן, האם הם יאבדו את נחלתם?! הרי לכל שבט בחר ה' נחלה משלו המתאימה לו מבחינה נפשית וגשמית ומסוגלת להוציא אל הפועל את כישרונותיו באופן המיטבי. כמו שעם ישראל יכול להוציא לפועל את סגולותיו רק בזמן שהוא יושב על אדמת נחלתו, כך לכל שבט בישראל יש נחלה המיועדת לו, כדברי מרן הרב קוק בספרו **עולת ראיה** (ח"א עמי רנג): "ארץ ישראל היא מתאימה לכנסת ישראל בכללותה, לדורותיה, לעד ולעולמי עולמים, ועם זה היא מתאימה גם כן לחייהם של כל הפרטים, של כל יחיד ויחיד מישראל, לפי ערכו, לפי מדתו

ומהותו בעצמיותו... הכל הוא מתאים בכיוון העליון מיד ה' נותן ארץ חמדתו לעם קדשו". אם כן בני גד וראובן לא רוצים לפספס את נחלתם. הם חשים שלוקחים להם את נחלתם, כדברי **אור החיים הקדוש** (בפסוק ה): "נתכוונו לומר שאם לא יתן להם ארץ המקנה הראויה להם הנה הוא מעביר נחלתם ממקומה".

בני גד וראובן אינם מתכוונים ליטול לעצמם נחלה טובה יותר על פני שאר השבטים, אלא ליטול נחלה המתאימה לצרכים הפרטיים שלהם בעוד השבטים האחרים אינם חפצים בה, וכדברי **הרמב"ן** (פסוק יט) שכתב: "אין שאר השבטים חפצים בה כלל".

בהמשך נסביר מהיכן היה ברור לבני גד וראובן שזו היא נחלתם.

נאמר **בפסוק ב**: "וַיָּבֹאוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל נְשֵׁי אֵלֶיךָ הָעֵדָה לֵאמֹר"

בפסוק א הוקדמו בני ראובן לבני גד, כנאמר: "וּמְקַנָּה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְבְנֵי גָד עָצוּם מְאֹד", מפני החשיבות הניתנת לבכור, וכדברי **הרמב"ן**: "הקדים הכתוב בני ראובן בפסוק הראשון: 'ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד' כמשפט, כי הוא הבכור וכן הגבירה". אך **מפסוק ב ואילך** בני גד מופיעים לפני בני ראובן, משום שהם היו מובילי המהלך. כפי שממשיך **הרמב"ן**: "כי הם נתנו העצה הזאת והם היו המדברים תחילה למשה בנחלה הזאת, והם היו גיבורים יותר מבני ראובן... ולפיכך לא היו יראים לשבת לבדם בארץ הזאת מפני יושבי הארץ". כלומר, מחמת ההתרחקות משאר העם רק אנשים גיבורים ואמיצים היו מוכנים להתיישב בחבלי ארץ אלו.

הנצי"ב, בפירושו **העמק דבר** (פסוק א), דייק שאמנם לבני ראובן היה "מקנה רב", אך לבני גד היה "עצום מאוד". לדבריו, עובדה זו מהווה סיבה נוספת לכך שבני גד היו ראשי המדברים לפני משה.

בקשה בהזרחה (פסוקים ב-ה)

נאמר **בפסוקים ג-ד**: "עֲטֹרוֹת וְדִיבָן וַיַּעֲזֹר וְנִמְרָה וְחִשְׁבֹּן וְאֶלְעָלָה וְשָׁבִים וְנָבו וּבְעֵז. הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה ה' לְפָנֵי עַדְתּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מְקַנָּה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנָּה"

בני גד וראובן פונים ואומרים למשה: "...אֶרֶץ מְקַנָּה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנָּה", זו מהותנו, אנו אנשי מקנה ושטחי עבר הירדן הם שטחי מרעה ומתאימים להיות נחלתנו.

במדרש תנחומא (מטות ו) נאמר:

"כשביקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד, הפיל את המדינים בידם, מה כתיב 'וישבו בני ישראל... ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם' (במדבר לא, ט), ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן".

כלומר ההשגחה האלקית גלגלה שבני גד וראובן יהיו בעלי מקנה. והוסיף **אור החיים הקדוש**:
 "ואמרו 'ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה'... אמרו אין שבט אחר צריך לה כמו שצריכין הם, לפי
 שהיא ארץ מקנה ולהם יש מקנה רב".

גם בין השבטים היתה תמימות דעים בנוגע להתאמה והשייכות בין בני גד וראובן לנחלת שטחי
 עבר הירדן המזרחי.

המניע לבקשת בני גד וראובן לא היה מניע שלילי, אלא אדרבא, הם בחרו בחבל ארץ זה כדי
 להישמר מן הגזל, כמבואר **במדרש הגדול** (במדבר לב, ה): "מפני מה בחרו בה, מפני שהיה להן
 מקנה הרבה והיו מבקשין להתרחק מן הגזל".

כהמשך לדרכו של אברהם אבינו שדאג לזמום את פי גמליו שלא יאכלו מן הגזל (ראה רש"י
 בראשית כד, לב), וכהמשך לדרכו של ראובן, שכשהביא דודאים הקפיד להביאם משדה הפקר
 (בראשית ל, יד) ולא מן הגזל (ראה בראשית רבה עב, ב), כך נהגו גם בני גד וראובן. ומתוך שראה
 הקב"ה את זהירותם מן הגזל סייע בעדם להימנע מממנו, כמבואר **בקהלת רבה** (א, א):

"דורות הראשונים, על ידי שהיו עסוקין ושטופין בגזל... נמחו במים מן העולם, אבל שבט
 ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל, לפיכך נתן להם הקדוש ברוך הוא נחלתם במקום
 שאין בו גזל, שנאמר: 'זהנה המקום מקום מקנה' וגו'".

"הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה ה'"

בני גד וראובן טוענים בפני משה, שאין ראוי להשאיר חבל ארץ זה לשממה, שהרי הוא "הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר הִכָּה ה'", וכך כתב **המלבי"ם** (פסוק ב): "הארץ אשר הכה ה' – רוצה לומר אחר שה' הכה
 את הארץ הזאת לפני בני ישראל בודאי רוצה לנחלה אל שבטי ישראל, דאם לא כן למה הוריש
 את יושבי הארץ משם, והיה די בשנעוהו את סיוחן לבד עד שיתן אותם עבור בנבולו...".

נאמר **בפסוק ה'**: "וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְּאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יְתֵן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָהּ אֶל
 תַּעֲבֹרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן"

בתחילת דבריהם, לא ביקשו במפורש לשכון בעבר הירדן, אלא הסתפקו ברמיזה בתקוה שמשה
 יבין את כוונתם: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה ה' לְפָנַי עַדֵּת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֵה הוּא, וְלְעַבְדֶּיךָ מִקְנֵה".

לאחר פסוק זה נקבעה הפסקה של 'פרשה סתומה', המבטאת הפסקה קלה בין הדברים, והפסוק
 הבא פותח באמירה חדשה: "וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְּאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ".

נראה שבני גד ובני ראובן חילקו את דבריהם לשני חלקים. וכך מסביר הרש"י הירש (בפסוק ה):
 "ויאמרו – הפתיחה החדשה מורה שהיתה הפסקה בדבריהם, ומכאן שאף הם חששו שמא פנייתם
 לא תתקבל יפה. הם היו זקוקים להפסקה כדי לרכו את מחשבותיהם להמשך הצעת דבריהם".
 ניתן לומר שהדבר נבע מיראת הכבוד שרחושו כלפי משה, וניתן לומר שהדבר נבע מחשש שמא לא
 יתקבלו דבריהם.

רק בפנייתם השניה (בפסוק ה) ביקשו בני גד וראובן מפורשות להיוותר בעבר הירדן המזרחי.

תגובת משה (פסוקים ו-טו)

משה הגיב לדבריהם בלשון תוכחה, וכך נאמר בפסוק ו: **"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי גָד וְלְבְנֵי רְאוּבֵן
 הָאֲחֵיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תָּשָׁבוּ פֹה"**

כלומר, לא ייתכן שעם ישראל כולו יילחם ויסכן את נפשו בכיבוש ארץ ישראל, ואילו אתם תשבו
 בנחת מעבר לירדן, תבנו את ביתכם ותרעו את צאנכם. וכי יעלה על הדעת שתפרשו מישראל בזמן
 שהם מצויים בצרה?! על התנהגות מעין זו אומרת הגמרא **במסכת תענית** (יא ע"א): "בזמן
 שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם: אלך לביתי ואוכל ואשתה, ושלום עליך נפשי... אלא יצער
 אדם עם הציבור... וכל המצער עצמו עם הציבור – זוכה ורואה בנחמת ציבור".

התנהגות אנוכית זו עלולה להביא להתפוררות הלכידות בין השבטים, ולגרום למצב בו כל שבט חי
 כיחידה עצמאית שאינה שותפה עם השאר. כדברי בעל **תפארת ישראל על המשניות** (קידושין
 פ"א, יכין אות עט): "יתגלגלו גם כן שלהבא יחלק ישראל לבלי להתיחד [להתאחד] בעת צרה. כי
 יהיה מעשה זה התחלה, שלהבא כל שבט יכבוש חלקו לבד, ולא יעזרו איש את אחיו בכיבוש ארץ
 ישראל".

ניתן להוסיף, שמשה היה באחרית ימיו, וחשוב היה בעיניו במיוחד כעת לשמור על אחדות העם
 והאחריות ההדדית שבקרבו למען העתיד. לכן יצא נחרצות כנגד בקשה זו.

מלבד זאת, בקשת בני גד וראובן לקתה בחוסר צדק כלפי העם. עם ישראל נלחם על שטח האדמה
 שבני גד וראובן ביקשו לשבת בו, וכעת הם מבקשים לא להשתתף במלחמה על נחלת שאר המטות.
 כפי שפירש הנצי"ב בפירושו **העמק דבר**: "זו עוולה נגד ישראל, שתהא לכם ארץ שכבר נכבשה על
 ידי כולם, והמה יסכנו עצמם למלחמה".

משה ממשיך להוכיח את בני גד ובני ראובן, וכך נאמר בפסוק ז: **"וְלָמָּה תִּנְיָאוּן אֶת לֵב בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרֵי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'"**

כתב רש"י: "ולמה תניאון – תסירו ותמנעו לבם מעבור, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם". כלומר, משה ממשך לטעון כלפי בני גד וראובן, שמעשה זה עלול לגרום לבני ישראל להירתע מלהילחם בעמי כנען.

פרישת בני גד מכיבוש הארץ היתה עלולה לגרום לבהלה ולחששות בקרב בני ישראל. זאת לאור העובדה שבני גד היו גיבורי מלחמה, כדברי האלשיך הקדוש (פסוק ה): "כי אין בכל ישראל גיבורים כבני גד, והמה היוצאים תחילה בכל המלחמות". לפיכך, אם היו בני גד נמנעים מלהשתתף במלחמת כיבוש הארץ, היה עולה חשש בקרב ישראל שמא כוחם יפחת, ואולי אף היו נושאים קל וחומר בעצמם: ומה בני גד הנועזים חוששים להילחם בעמי כנען, מה נעשה אנו החלשים יותר?!

נאמר בפסוקים ח-ט: "כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְחֵי אֹתָם מִקֶּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ לְרֹאוֹת אֶת הָאָרֶץ. וַיַּעֲלוּ עַד נַחַל אֲשְׁפּוֹל וַיֵּרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיֵּנִיאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'".

משה טען בפני בני גד ובני ראובן שעם ישראל כבר ניצב בעבר על גבולה של ארץ ישראל בכוונה להיכנס אליה באופן מיידי, כפי שלמדנו בפרשת שלח, אך דברי המרגלים הרתיעו אותם מלעשות כן. הלקח שנלמד מאז היה, שכאשר עם ישראל אינו מעוניין לכבוש את הארץ גם ה' אינו מזכה אותו בכיבושה, וכך נאמר בפסוקים י-טו:

"וַיַּחַר אֶף ה' בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר. אִם יֵרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֵלִים מִמִּצְרַיִם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמֵעַלָּה אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא מְלֹאוּ אַחֲרָי. בְּלִתִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקִּנְזִי וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון כִּי מְלֹאוּ אַחֲרָי ה'. וַיַּחַר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי ה'. וַהֲנֵה קִמַּתָּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסַפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אֶף ה' אֶל יִשְׂרָאֵל. כִּי תִשׁוּבוּן מֵאַחֲרָיו וַיִּסַּף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וַשְׁחַתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה".

וכתב הרמב"ן (בפסוק א):

"משה חשד אותם כי יאמרו כן מפחד אנשי ארץ כנען שאמרו בהם המרגלים (במדבר יג, לא) לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, ולכן אמר להם שאינם בוטחים בה' כאבותם, ויסף עוד להענישם כהם להניחם במדבר".

כלומר משה חשב שהסיבה שאינם רוצים לעבור את הירדן היא מחוסר ביטחון בה' שיעזרו במלחמה בעמי כנען, ובכך הם דומים למרגלים שנכשלו בחוסר ביטחון בה'.

מבט למורה

תוכחה ללא כעס

נראה מדברי חז"ל, שעל אף דבריו הקשים של משה לבני גד ולבני ראובן לא הגיע לידי כעס. כך משמע מדברי הספרי שהביא רש"י (במדבר לא, כא), שם מנויים המקומות שבהם כעס משה, ולא נמנית ביניהם תגובת משה לבני גד ולבני ראובן. אדרבה, נערך דו שיח ארוך בין משה לבני גד ולבני ראובן עד לבירור כוונתם ולמציאת פתרון מתאים.

תשובת בני גד וראובן

נאמר בפסוקים טז-יז: "וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדֹרֶת צֶאֱן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְּנוּ. וַאֲנִינְחֵנוּ נִחַלְצֵם חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם הִבִּיאֲנֶם אֶל מְקוֹמָם וַיָּשֶׁב טַפְּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. לֹא נָשׁוּב אֶל בְּתֵינוּ עַד הַתְּנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ"

כתב הרמב"ן (בפסוק א): "כך ענו אותו [בני גד ובני ראובן]: חלילה שנראה מהם, אבל נעבור חלוצים למלחמה ונהיה מהירים וראשונים לפני העם להילחם באויבי ה' כי לחמנו הם".

והוסיף הנצי"ב בפירושו העמק דבר, שבני גד וראובן הוכיחו את ביטחונם בה' באמרו: "אין אנו יראים לעזוב את הבנים וסומכים אנחנו על השגחתו יתברך עליהם... דבלא השגחה פרטית לא יועיל ערי מבצר כאשר אין איש להלחם".

החזקוני (פסוק יז) מבאר מה היתה כוונת בני גד וראובן באמרו: "גְדֹרֶת צֶאֱן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְּנוּ", וכך כתב: "לאחר שנניה נשינו ומפינו מקננו ורכושנו בעבר הירדן נוכל לרוץ מהירים ראשונים, שלא יהיה לנו שום כובד ומשא כמו שאר השבטים". כלומר, בכוונתנו להצטרף לכובשי הארץ. אדרבה, על ידי השארת המשפחות והמקנה בעבר הירדן המזרחי נוכל לקיים ביתר שאת את הבטחתנו בפסוק יז: "וַאֲנִינְחֵנוּ נִחַלְצֵם חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם הִבִּיאֲנֶם אֶל מְקוֹמָם".

נשאל: מדוע פירטו בדבריהם "וַיָּשֶׁב טַפְּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר", הרי כבר נאמר בפסוק טז: "וְעָרִים לְטַפְּנוּ"?

ועוד: כיצד אמירה זו קשורה לתשובת בני גד ובני ראובן למשה?

אור החיים הקדוש (פסוק יז) מבאר, שכוונתם של בני גד ובני ראובן היתה להוסיף נדבך על הצעתם. אם בני משפחתם יושבו בערי מבצר, הם יחוו נכונים יותר לקרב ולא יהיו טרודים לשוב לבתיהם עד תום חלוקת הארץ לנחלות. לעומת זאת, אם יכנסו לארץ מבלי להתבצר ביישוביהם יאלצו לשוב כבר בסיום שנות הכיבוש מחשש למשפחתם שנתרה ללא הגנה. בכך

ביססו את הצעתם - לא זו בלבד שישתתפו בכיבוש עבר הירדן המערבי אלא גם יישארו בו עד תום תקופת ההתנחלות.

נאמר בפסוק יט: **"כִּי לֹא נִנְחַל אֶתְּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְהִלָּאָה כִּי בָּאָה נַחֲלָתְנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָה"**

המלבי"ם מבאר, שבזאת מוסיפים בני גד ובני ראובן טיעון נוסף ומבקשים לשכנע את משה להסכים לבקשתם: "זה תועלת להשבטים שיתרחב שם גבולם". כלומר, לא זו בלבד שלא ייווצר הפסד מהתנחלותנו בעבר הירדן המזרחי מאחר ונשתתף במלחמה, אלא אף ישנה תועלת בכך שהרי נותר נחלה גדולה יותר לשאר השבטים.

נאמר בפסוקים כ-כב: **"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אִם תִּחְלְצוּ לִפְנֵי ה' לְמִלְחָמָה. וְעָבַר לְכֶם כָּל חַלּוּץ אֶת הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי ה' עַד הוֹרִישׁוּ אֶת אִיְבּוֹ מִפְּנֵיו. וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ וְהָיִיתֶם נַקִּים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאֻחָזָה לִפְנֵי ה'"**

משה קיבל את דברי ראובן וגד והתנה איתם, שיירשו את עבר הירדן המזרחי רק אם יעברו חלוצים לפני החמנה בכיבוש עבר הירדן המערבי. וכתב הרצ"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 425):

"עבר הירדן שייך לארץ ישראל, אבל אינו מגיע למדרגה המיוחדת של הארץ הנבחרת. על כן מידת שלמות הקליטה והשייכות של עבר הירדן לארץ ישראל נקבעת על פי ההתבססות והקניין שלנו בחלק הפנימי של ארץ ישראל".

המגמה הראשונה היתה שכולם יכנסו תחילה לעבר הירדן המערבי, ומתוך העיקר המקודש יתפשטו וינחלו אחר כך גם את החלק המזרחי. בפועל, בעקבות סירוב סיחון לבקשה לעבור דרכו ללא מלחמה, נכבש העבר המזרחי לפני המערבי, ועם כל זה קדושת עבר הירדן המזרחי נקבעה והתבססה רק לאחר כיבוש העבר המערבי. לכן נצטוו לכבוש את החלק הפנימי של הארץ הנבחרת, את ארץ יהודה שבה מקום המקדש, ורק לאחר מכן להתעסק בחלוקת עבר הירדן המזרחי לנחלה.

מעין זה כתב **השפת אמת** (פרשת מטות שנת תרל"ח):

"הכל עשה יפה בעתו. ובאמת כל המעשים ממש שאדם עושה, הכל מוכן הוא לו. אבל לכונן לעשותו בשעה הראויה הוא עיקר העבודה. וזה שאמרו בזמן שהם מתנת שמים. ובודאי חלק זה היה מוכן לבני גד ובני ראובן אבל היה בא להם אחר חלוקת הארץ ואז היה טוב להם. ומשה רבנו ע"ה התנה עמם שאחר שיעברו חלוצים יקחו את חלקם ועל ידי שהקדימו לשאול חלקם נענשו לבסוף".

נמצאנו למדים, שטעותם של בני גד וראובן היתה שלא התאזרו בסבלנות אלא הקדימו לשאול חלקם.

מבט לתלמיד

מפרשיה זו אנו לומדים לימוד חשוב לחיים. בענייני ממון בפרט ובכלל בעבודת ה', עלינו לבטוח בה' שמה שמגיע לנו, בעזרת ה' יגיע. עלינו למלא את חובת ההשתדלות המוטלת עלינו ולהתאזר בסבלנות ולא לדחוק את השעה ולהקדים את המאוחר. וכך כתב **הדעת זקנים מבעלי התוספות** (פסוק א):

"כל מה שאדם עמל ויוצא בסחורה והולך ממזרח למערב ודוחק את השעה להתעשר אינו נעשה עשיר בשביל זה... כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים – נוטל נכסים מזה ונותנם לזה. ולמה נקרא שמם 'נכסים'? שהם נכסין מזה ונגלין לזה. ולמה נקרא שמם 'זוים'? שהם זוין מזה והולכין לזה."

לסיכום, פרשיית בני גד ובני ראובן מלמדת אותנו ערכים חשובים. נוכל לשאול את הילדים מהם הערכים שלמדו מפרשיה זו, ונמנה אותם יחד:

א. דיבור ראוי וערכי

פרשיית בני גד ובני ראובן שבסוף פרשתנו מלמדת אותנו על השימוש הנכון בכוח הדיבור, ובכך משלימה את פרשיית הנדרים בה פותחת הפרשה. מספר פעמים משה מעמיד את בני גד ובני ראובן על הצורך בדיבור נכון וראוי.

לא בכדי כתב **האבן עזרא** בתחילת פרשת מטות (במדבר ל, ב): "לפי דעתי, שזאת הפרשה [פרשיית נדרים] היתה אחר מלחמת מדין... ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן: 'זה יוצא מפיכם תעשו' (במדבר לב, כד), על כן כתוב: 'וידבר משה אל ראשי המטות' (במדבר ל, ב), ושם כתוב: 'ככל היוצא מפיו יעשה' (ל, ג)". כלומר, פרשת נדרים נאמרה כהקדמה לפרשת בני גד ובני ראובן, בכדי לחזק את נאמנות האדם לדיבור היוצא מפיו.

ב. עשו את הטפל עיקר ואת העיקר טפל

נאמר בפסוק טז: "וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדֵרֹת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֶּה וְעָרִים לְטַפְנוּ"

מכך שבדבריהם הקדימו את "גְדֵרֹת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֶּה" ל"עָרִים לְטַפְנוּ", משתקפת החשיבות היתירה שהעניקו לממונם, עד כדי כך שנתנו לממון עדיפות על פני גידול וחינוך ילדיהם. כדברי **המדרש** (במדבר רבה כב, ט):

"בני ראובן ובני גד, שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות, שהן אומרים למשה: 'גְדֵרֹת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֶּה וְעָרִים לְטַפְנוּ'. אמר להם משה: אינה כלום, אלא עשו את העיקר עיקר תחלה! 'בנו לכם ערים לטפכם' ואחר כך 'וגְדֵרֹת לְצֹאנְכֶם' (פסוק כד)".

אמנם בני גד וראובן היו זכאים לריבוי ממון בשל יחסם הראוי לממון, אך בסופו של דבר ממנום השפיע עליהם לרעה וגרם להם להעדיף את ממנום על טפם. לכן משה מחדד בפניהם שהממון אינו העיקר, הממון הוא רק אמצעי המסייע להוציא את התכלית לפועל.

מתוך דברים אלו, אנו מבינים את מקורה של העדפת בני גד ובני ראובן להתגורר במקום מקנה על אף שחבל ארץ זה פחות בקדושתו מעבר הירדן המערבי.

ג. היחס הנכון למלחמות כיבוש הארץ

בפתח ארץ ישראל, לקראת כיבוש הארץ וירושתה, מלמד משה רבנו את העם שמלחמות הכיבוש שעומדות לפתחם הן מלחמות ה'.

בפסוק יז אומרים בני גד ובני ראובן: **"וְאֶנְחֵנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל"**. מתקן אותם משה **בפסוקים כ-כג**: **"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אִם תִּחְלְצוּ לְפָנֵי ה' לְמַלְחָמָה. וְעָבַר לְכֶם כָּל חַלוּץ אֶת הַיַּרְדֵּן לְפָנֵי ה' עַד הוֹרִישׁוּ אֶת אִיְבֵי מִפְּנֵיו. וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנֵי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ וְהִיִּיתֶם נְקִים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל... וְאִם לֹא תַעֲשׂוּן כִּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַה'..."**.

משה מדגיש בפניהם כי הם יוצאים למלחמה "לפני ה'". מחויבותו של האדם למלחמה אינה רק כלפי רעיו הלוחמים, אלא בראש ובראשונה כלפי שמים. על כן, כאשר הוא מבצע את תפקידו כיאות נמצא שהוא בבחינת "וְהִיִּיתֶם נְקִים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל".

מלחמות ישראל הן למען קידוש שם שמים, ומתוך מחשבה זו צריך לצאת אל המלחמה. כדברי החיזוק של **הרמב"ם** ליוצא למלחמה (הלכות מלכים ז, טו): **"ידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה ... וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה"**.

וכך כתב **אור החיים הקדוש** (פסוק כ): **"לפי שראה שדעת בני גד ובני ראובן שרוצים לעבור עם ישראל אינו אלא כדי שיתרצו ויחליטו להם נתינת הארצות ולא לתכלית אחר, ודבר זה אין נכון לעשות כן לעניין הצלחת המלחמה. כי צריכין בני המלחמה שתהיה מלחמתם להנקם מאויבי ה' להכרית להם כל נשמה ותקרא מלחמת חובת מצות ה'..."**.

ומעין זה כתב **המלבי"ם**:

"אם תחלצו לפני ה' – הנה הם אמרו לפני בני ישראל, וכן דייק בכל דבריו 'לפני ה'". ויש בזה שני הבדלים ש"לפני בני ישראל" מציין מלחמה טבעית שבני ישראל הם הלוחמים בכח ידם ובגבורתם, והם יהיו ההולכים בראשם בכח גדול וביד חזקה. אבל "לפני ה'" מציין שה' הוא הלוחם, והם הולכים לפני ה' ההולך בראש ויפיל אויביהם חללים בדרך נס.

ב', ש"לפני ה'" מציין אם הולכים בכוונה ראויה לשם שמים ואין בטוחים על גבורתם רק על ה'. ושני אלה תלויים זה בזה, כי ההשגחה האלקית תהיה לפי ההכנה... (שם שם יט, וראה שם עוד).

כלומר אילו יכוונו להילחם מלחמת ה' לשם שמים, אז יהיה יותר סיוע נסי לגבור על האויבים.

מלשונם של בני גד ובני ראובן בפסוק כז: "וְעֶבְדִּיךָ יַעֲבֹרוּ כָּל חִלּוּץ צָבָא לְפָנֶי ה' לְמַלְחָמָה" ניכר שהבינו את המסר, כדברי האברבנאל: "והם קיימו וקיבלו עליהם כל אשר אמרו לעשות ותיקנו דבריהם כאשר לימד אותם משה... וזהו: 'ועבדיך יעברו כל חלוצי צבא לפני ה' כאשר אדוני דובר', רוצה לומר שלימדנו לומר 'לפני ה'' ולא שנאמר 'לפני אחינו'".

הודעת התנאי לראשי אבות המטות

נמשיך ונבאר את פסוקי הפרק.

נאמר בפסוקים כח-כט: "וַיֵּצֵא לָהֶם מֹשֶׁה אֶת אֲלֻעֶזֶר הַכֹּהֵן וְאֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן וְאֶת רְאִישֵׁי אֲבוֹת הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעֲבֹרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חִלּוּץ לְמַלְחָמָה לְפָנֵי ה' וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאֶחָזָה"

האברבנאל מבאר שמשה ראה צורך לפרסם את ההסכם שנקבע: "ולפי שבני גד ובני ראובן דיברו כל זה [-ההתחייבות לעבור חלוצים] למשה רבנו עליו השלום בלחש סמוך לאזנו מבלי שישמע ממנו אדם, כמו שכתוב: 'ויגשו אליו', חשש משה שמא אחרי מותו יכחשו במה שאמרו. ומפני זה ציווה הדבר בפניהם לאלעזר וליהושע ולזקנים".

הרמב"ן מדייק דיוק נוסף בדברי משה, ומבאר שבשלב זה ניתן להם רק חלק מערי הגלעד: "כי עתה לא מסר להם משה כל ארץ סיחון ועוג, רק קצת ערים בארץ גלעד שהוא מקום המקנה והם עפרות ודיבון... שבנו בהם מבצרים לשבת בהם מפם ומקניהם, ושאר הארץ הניחזה חרבה".

את שאר עבר הירדן המזרחי יקבלו רק במילוי כל תנאי ההסכם.

בהמשך מתמצת הרמב"ן את הוראתו של משה: "אם יעברו אתכם – תנו להם כל הארץ לאחוזת עולם. ואם לא ירצו לעבור אתכם – תקחו מהם כל הארץ הזאת ותגרשו משם נשיהם וטפם, ותתנו להם אחוזה הראויה להם בארץ כנען שיכבשו אותה להם כאשר יעברו שם".

נאמר בפסוקים לא-לב: "וַיַּעֲנוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְאֹמֶר אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל עֶבְדִּיךָ בֵּין נַעֲשֶׂה. נַחֲנוּ נַעֲבֹר חִלּוּצִים לְפָנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן וְאֶתְנוּ אֶחָזָה נַחֲלָתָנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן"

הרמב"ן מבאר שבמילים אלו בני גד ובני ראובן הבהירו למשה כי בכוונתם לעמוד בדבריהם, ואין צורך לחזק את ההסכם מבחינה משפטית (בתנאי כפול).

מה היתה כוונתם באמירה: "וְאֵתְנוּ אֶחְזֹת נַחְלָתְנוּ מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן"? מסביר **המלבי"ם**: "הם רצו שינתן להם ארץ הגלעד תכף, באשר מבטיחים שיעברו למלחמה ומוצא שפתם בל ישנו". כלומר, מאחר שהיה בכוונתם לממש את ההסכם הם ביקשו את כל נחלתם כבר כעת, ולא הסתפקו במספר ערי מבצר בודדות לטפס ומקניהם עד לאחר קיום התנאי.

המלבי"ם ממשיך ומסביר את טעם בקשתם: "שקשה מאד על האדם לעשות לשם שמים מצוה שהוא מקווה ממנה שכר ורווח תכף, למשל אם יבטיחו לו עושר גדול בעת שילמד מסכת פלונית אז קשה מאד שילמד לימוד זה לשם שמים, אחר שהוא מקווה שכר בעד לימודו... וזה טענו בני ראובן ובני גד, שאחר שאתה רוצה שנעשה מלחמה לפני ה', היינו בכוונה הראויה רק לשם שמים, אי אפשר שנעשה זה בעוד שאנו מקווים שעל ידי מלחמה זו נשיג מבוקשנו שינתן לנו ארץ הגלעד אשר אנו חפצים בו. כי הלא יעלה על ליבנו התועלת שנקבל מהליכה, ואי אפשר שנלך בלא שום פניה אחרת רק לשם ה' בלבד. ולכן צריך שתתן לנו ארץ הגלעד במתנה תיכף ... ובזה יקל לנו ללכת בכוונה מיוחדת רק לשם שמים... ומשה קיבל דבריהם".

בני גד ובני ראובן ביקשו להפריד בין צאתם למלחמה לבין קבלת הנחלה. הם חששו שאם קבלת הנחלה תהווה שכר עבור הלחימה הרי שהכוונה הטהורה בלחימה תיפגם ולא תהיה כולה לשם שמים. לכן, ביקשו לקבל את מלוא הנחלה כבר כעת, כדי שבצאתם למלחמה תהיה דעתם פנויה להילחם אך ורק למען קידוש השם.

אם כן, לאחר שיח ארוך בין משה לבני גד ולבני ראובן, הם התרוממו למדרגה אחרת והתחייבו לצאת חלוצים למלחמה לפני ה'.

חשוב לציין ששבטים אלו קיימו את התחייבותם על הצד הטוב ביותר כפי שמופיע ב**יהושע** (פרק כב, פסוקים א-ד): "אִזְ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרְאוּבֵנִי וְלְגָדִי וְלַחֲצִי מִטָּה מְנַשֶּׁה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׂמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֲתָכֶם מִשֶּׁה עֶבֶד ה' וַתִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתָכֶם. לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׂמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם. וְעַתָּה הֲנִיחַ ה' אֱלֹהֵיכֶם לְאֲחֵיכֶם כְּאֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם וְעַתָּה פָּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאֵהָלֵיכֶם אֶל אָרְצְ אֲחֵזְתְּכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מִשֶּׁה עֶבֶד ה' בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן".

מופיע במדרש **בראשית רבה** (צח, כא) ביטוי לקושי שחוו בני גד וראובן במשך ארבע עשרה שנה של כיבוש וחלוקה וזה לשונו:

"בשעה שהיו ישראל מכבשין ומחלקין את הארץ היה שבט ראובן וגד עמהן, והניחו את בניהם קטנים, מי שהניחוחו בן י" מצאו אותו בן כ"ד... והיו אלו מגדלים שער ואלו מגדלים שער, אלו מגדלים שער עד שיראו את בניהם ואלו מגדלים שער עד שיראו את אבותיהם..."

חצי שבט המנשה

בפסוק לג מתארת התורה את נתינת עבר הירדן המזרחי לשבטי גד וראובן :

"וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבִנֵי גָד וְלְבִנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף אֶת מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְאֶת מַמְלַכַת עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן הָאָרֶץ לְעַרְיָה בְּגַבְלַת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב"

נשאלת השאלה: מדוע גם "חצי שבט מנשה בן יוסף" קיבל את נחלתו בעבר הירדן המזרחי ללא שדובר על כך כלל?

הרמב"ן מבאר, שלאחר בקשת בני גד וראובן התברר שמדובר בחבל ארץ נרחב ביותר, שהיה גדול מדי עבור שני שבטים בלבד. לכן, התנדב חלק משבט מנשה, שאף בניו היו אנשי מקנה ואנשי מלחמה, להצטרף אליהם: "מתחילה לא באו לפניו שבט מנשה, אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם וביקש מי שירצה להתנחל עמהם, והיו אנשים משבט מנשה שירצו בה, אולי אנשי מקנה היו, ונתן להם חלקם".

מוסיף על כך הנצי"ב בפירושו העמק דבר (דברים ג, טז):

"ועל כורחך היה בזה כוונה פנימית שנוגע לכלל ישראל שישבו [חצי שבט המנשה] בעבר הירדן [המזרחי]. ונראה דבשביל [-שמשום] שראה משה רבנו דבעבר הירדן [המזרחי] כח התורה מועט... על כן השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשבי הארץ באור כח שלהם, וכתיב: 'מני מכיר ירדו מהוקקים' (שופטים ה, יד), היינו גדולי תורה ראשי ישיבות...".

כלומר בתחילה לא רצו בני מנשה לגור במקום פחות קדוש משום חיבת הארץ הטובה, לכן "השתדל משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן, ומשום זה הירבה להם נחלה עד שנתרצו". מתוך דאגה למצב הרוחני של כל שבט ושבט בישראל, ביקש משה 'לשתול' אנשי תורה גם בעבר הירדן המזרחי. חצי שבט המנשה נאות לבקשתו של משה ומלא שליחות חשובה ממעלה ראשונה, להביא את אור התורה גם לחלקים הרחוקים יותר, מעבר לירדן, ובכך לשמור הקומה הרוחנית של כל חלקי האומה.

אמנם שבטים אלה נותרו מעתה מבודדים, אך חשו בטוחים ולא חששו מאויביהם, מפני שהיו סמוכים על זכות המצוה שבידיהם, מאחר וקיימו תנאים ויצאו למלחמה לפני ה'. כפי שכתב רבנו בחיי (פסוק לב): "והנה בני גד לא היו מתפחדים לשבת במקומות אלו מעבר לירדן מזרחה מפני האומות אשר סביבותיהם, אף על פי שהיו רחוקין מאחיהם שאר השבטים, כי היו מזוינים בשני מיני כלי זיין: בכח הגוף ובכח הזכות, ולשון: 'חלוצים לפני ה'', יכלול את שניהם. ועל זה אמרו: 'ואתנו אחוות נחלתנו מעבר לירדן' – אף על פי שאתנו אחוות נחלתנו מעבר לירדן לא נירא מהם כי אנחנו חלוצים לפני ה'... כי היו בוטחים בגבורתם וכוחם בזכות המצוה שבידם".

שינוי שמות הערים

נאמר בפסוק לח: **"וְאֵת נְבוֹ וְאֵת פְּעַל מְעוֹן מוֹסְבַת שֵׁם וְאֵת שְׁבִמָּה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֵת שְׁמוֹת הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ"**

כתב רש"י: "נבו ובעל מעון – שמות עבודה זרה הם, והיו האמוריים קורים עריהם על שם עבודה זרה שלהם. ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים, וזהו 'מוסבות שם' – נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר".

כלומר, בני גד ובני ראובן רואים צורך בשינוי שמות המקומות שנקראו על שם עבודה זרה. בכך ניכרת הפנמתם את הרגישות ליוצא מפייהם, ולכן הם חשים צורך שלא להזכיר שם עבודה זרה, כנאמר (שמות כג, יג): **"וְיִשְׁם אֱלֹקִים אַחֲרֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ"**, אף שמדובר רק בשמות ערים.

קדושת עבר הירדן המזרחי

בפרשה הבאה, פרשת מסעי, נלמד על גבולות הארץ, ושם עבר הירדן המזרחי לא כלול בגבולות. לאור מה שלמדנו עד כה קשה: וכי עבר הירדן המזרחי איננו חלק מארץ ישראל?

ועוד: בברית בין הבתרים (בראשית פרק טו) הבטיח ה' לאברהם ארץ גדולה ורחבה הרבה יותר מגבולות הארץ המופיעים בפרשת מסעי.

בשׁוֹ"ת התשב"ץ (ח"ד סימנים קצח-ר) מבואר, שקיים הבדל בין קדושת הארץ לעניין מצוות התלויות בארץ לקדושת הארץ לעניין מעלותיה הרוחניות. במישור ההלכתי, עבר הירדן המזרחי שווה לעבר הירדן המערבי לכל המצוות התלויות בארץ, אבל מצד המעלה הרוחנית, מעלת הצד המערבי גדולה יותר.

רעיונות מרכזיים בפרק לב

נחלת בני גד ובני ראובן:

- **מעלת ארץ ישראל -** חשיבותה של ארץ ישראל נובעת ממעלתה הרוחנית, בהיותה ראויה להשראת שכינה ולבנין בית המקדש. לכן, אין להחליפה בנחלה אחרת, גם אם היא עדיפה מבחינה חומרית.
- **מעלת הציבור -** אין לפרוש מהציבור כאשר הוא שרוי בצרה.
- **שמירת הלשון -** שמירת כוח הדיבור גם בצורה שבה אדם מתבטא ומתנסח.
- **קדושת עבר הירדן המזרחי -** עבר הירדן המזרחי קדוש בקדושת ארץ ישראל, אלא שדרגת קדושתו פחותה יותר מהחלק המערבי.
- **מעלת בני גד ובני ראובן -** ביקשו לנחול בעבר הירדן, בחבל ארץ המתאים לבעלי מקנה רב, כדי להישמר מגזל.
- **היחס לממון -** על האדם לכוון סדר עדיפויות נכון בחייו - המשפחה וחינוכה קודמים לנכסיו.
- **מלחמות ישראל -** מלחמות כיבוש הארץ הן מלחמות שהן "לפני ה'", כלומר הן מלחמות הנעשות עבור כבוד ה'.
- **אורה של תורה -** מעלת חצי שבט המנשה שנאות לבקשת משה להאיר את אור התורה בעבר הירדן המזרחי.
- **מעלת בני גד ובני ראובן -** נמנעו מלהזכיר שמות עבודה זרה אפילו בשמות ערים.

סיכום פרשת מטות

ספר במדבר רצוף בסיבוכים ותלאות אשר העצימו וגידלו את קומתו הרוחנית של עם ישראל. כסיום לתקופת המדבר, בה התקדש כוח דיבורם של ישראל על ידי לימוד התורה מפי משה רבנו, פותחת הפרשה בהדגשת כוח הדיבור של האדם. אנו נדרשים להתייחס בכבוד לכוח הדיבור שניתן לנו, ומתוך כך לשמור את מוצא פינו ולקיימו. מכאן נגזרת האחריות לקיום הנדרים והשבועות שהאדם מקבל על עצמו. תפקיד הנדר לשמר עליה רוחנית שהתעלה אליה האדם בזמן מהזמנים והותיר ממנו חותם בחייו.

הפרשה ממשיכה בצורך לטהר את ישראל מהטומאה שדבקה בהם עקב החיכוך עם מדין, כתוצאה מעצת בלעם להחטיאם עם בנות מדין בעוון פעור. משום כך, עם ישראל נדרש לנקום את נקמתו, שהיא נקמת ה', ולצאת למלחמה במדין. מלחמה זו נעשית דווקא על ידי צדיקים, שבכל ישותם מנוגדים לרוח הזימה הנושבת ממדין, ובראשם פינחס. מלחמה זו מחריפה את הניגוד שבין קדושת החיים הנוהגת בעם ישראל לבין השפלות המוסרית אותה מטמיע פעור. משה וחיילי הצבא מתמסרים לביצוע המשימה, מתוך אהבת ה' גדולה. אולם, בקרב העם היתה רתיעה מלהתגייס למלחמה זו, מפני ששמעו שאחריה ייאסף משה רבם אל עמיו, וקשתה עליהם הפרידה ממנהיגם הדגול והאהוב. יוצאי המלחמה נמנעו מלקיחת שלל ללא רשות, והוכיחו בכך טוהר כפיים למופת, מה גם שנדרשו לחלוק את השלל עם שאר העם. מכלל השלל הורם מכס לה', להודות על נס הניצחון ולהורות כי מלחמה זו - באופן חריג - נעשתה רק לשם נקמת ה' מאויביו.

אחרי המלחמה נדרשו ישראל להיטהר מטומאת מת ולהכשיר לשימוש את כלי המאכל שנלקחו לשלל על ידי הגעלה, המפליטה את מאכלי האיסור שנבלעו בכלים, ועל ידי טבילה, המבטאת את התרוממות הכלי לשמש אכילה לצורך חיי תורה.

הפרשה מסתיימת בבירור היחס הנכון לארץ ישראל ולמלחמותיה. בני גד ובני ראובן רצו להתיישב בעבר הירדן המזרחי לפני שנכבש עבר הירדן המערבי. משה חשש שהדבר ירתיע את שאר השבטים מלהילחם על הארץ, הוכיח אותם על כך, והתנה אתם שיצאו חלוצים לפני המחנה במלחמה על הארץ וירשו את נחלתם בעבר הירדן המזרחי רק לאחר כיבוש עבר הירדן המערבי, מפני שהוא החלק הפנימי של הארץ וממנו מתפשטת הקדושה לעבר הירדן המזרחי. מתוך דאגה למצבם הרוחני של בני גד ובני ראובן צירף אליהם משה את חצי שבט מנשה.

גד, ראובן וחצי מנשה כבשו ערים בארץ הגלעד וטהרו אותן משמות עבודה זרה. כך נפתחת ההתנחלות בארץ ישראל - בהסרת טומאת עריות ועבודה זרה ושאר חולשות רוחניות, ובחיזוק קדושת הדיבור, האחריות הלאומית והפנמת קדושת הארץ ומלחמותיה.